

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:39
sssjournal.com

pp.3627-3655
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 11/05/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 23/07/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 23.07.2019

AMASYA YÖRGÜÇ PAŞA CAMİ VE TÜRBESİ

AMASYA YÖRGÜÇ PASHA MOSQUE AND TOMB

Doç. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN

Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5975-1552>

Öğr. Gör. Ferruh TORUK

Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9851-4269>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1616>

Reference : Dikmen, Ç.B. & Toruk, F. (2019). "Amasya Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi", International Social Sciences Studies Journal, 5(39): 3627-3655.

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde II. Murat tarafından Rumeli Beylerbeyi olarak atanan (826H/1423M) Yörgüç Paşa adına inşa edilmiş pek çok yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan biri de Yörgüç Paşa'nın Amasya'da yaptırmış olduğu cami, camiye bağımlı türbe ile günümüze ulaşamamış ve han, hamam, imaret ve medreseden oluşan Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi'dir. Bu çalışma Yörgüç Paşa'nın kimliğini ve külliye içerisinde yer alan Paşa ile oğlu Yunus Paşa, kızları Hundi Hatun ve Sitti Hatun'un mezarlarının da bulunduğu Yörgüç Paşa Türbesi'ni tanıtmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında türbe içerisindeki mezar taşlarının üzerindeki kitabeler okunmuş, mezarların mimari yapısı (plan-kesit, cephe düzeni ve bezeme özellikleri, malzeme ve malzeme kullanım tekniği) incelenmiş ve çağdaşı olan örneklerle karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Yörgüç Paşa Cami ve türbesi, Yunus Paşa, Hundi Hatun, Sitti Hatun

ABSTRACT

There are many buildings built by II. Murat in the name of Yörgüç Pasha (826H/1423M), who was appointed as Beylerbey of Rumelia in the Ottoman Empire Period. One of these structures is the mosque built by Yörgüç Pasha in Amasya, the mosque-dependent tomb has survived to the present and haven't survived khan, bath, imaret and madrasah Amasya Yörgüç Pasha complex. This study aims to introduce the identity of Yörgüç Pasha and the Yörgüç Pasha Tomb, which includes the grave of his son Yunus Pasha, his daughters Hundi Hatun and Sitti Hatun. Within the scope of the study, the inscriptions on the tomb stones were read and the architectural structure of the tombs (plan-section, facade and decoration features, material, and material usage technique) were examined and comparative evaluations were made with contemporary examples.

Key Words: Amasya, Yörgüç Pasha Mosque and Tomb, Yunus Pasha, Hundi Hatun, Sitti Hatun

1. GİRİŞ

Yörgüç Paşa Çelebi Mehmet'in 1414 yılında Amasya, Tokat, Sivas, Çorum ve Osmancık bölgelerini içine alan Rumeli vilayeti beyliğiyle Amasya'ya gönderdiği ve oğlu II. Murat'a lalalık yapmış (Toksoy 1999: 677; Solakzade 1999: 235; Uzunçarşılı 1968: 396; Süreyya 1996: 1703) bir Osmanlı paşasıdır. Rumeli vilayetinde göçebe olarak yaşayan ve merkezi otoriteye girmeye direnen Moğol ve Türkmen nüfusun kontrol altına alınmasında, Kızılkocaoğulları olarak bilinen eşkıya takımına karşı olarak (Hoca Sadettin Efendi 1999: 157; Solakzade 1989: 215; Toruk 2005: 109) II. Murat'a destek sağlayan Yörgüç Paşa'nın II. Murat tarafından 826H/1423M tarihinde Rumeli Beylerbeyi olarak görevlendirildiği bilinmektedir

(Hüseyin 1927:191, Akyurt 1947: 33; Demiral 1954: 70; Anonim 1948: 246; Anonim 1981: 425; URL 1). Yörgüç Paşa'nın 834H/1430M yılında Timur'un oğlu Şahruh Sultan ile Karakoyunlu hükümdarı İskender Mirza arasında yapılan savaşta yenilgiye uğrayan ve kendisine sığınan İskender Mirza'yı himaye ettiği (Solakzade 1989: 222; Hoca Sadettin Efendi 1999: 177, 180; 2005: 112), Canik beyi Alpaslan'ın oğlu Hüseyin Bey'den Canik Kalesi'ni aldığı (Hoca Sadettin Efendi 1999: 163-164; Aşıkpaşaoğlu 1992: 95; Solakzade 1989: 218-219; Hüseyin 1927: 202; Toksoy 1999: 677; Neşri 1995: 603; Toruk 2002: 64-65; 2005: 111-112), siyasi başarıları nedeniyle adına sikke bastırma izni ile ödüllendirildiği (Ayverdi 1989a: 215; Anonim 1948: 246; Akyurt 1947: 33; Toruk 2002: 65), zamanla kendi başına karar vermeye başlaması üzerine 834H/1430M yılında muhafız olarak Edirne'ye gönderildiği aktarılmaktadır (Eldem 1911: 534; Hüseyin 1927: 204; Ayverdi 1989a: 215; Şimşirgil 1995: 463). Yörgüç Paşa'nın Edirne'ye gidişini 1435 yılına tarihleyen (Demiral 1954: 70; Gürbüz 1993: 28; Anonim 1981: 425), vefatına kadar Amasya'dan ayrılmadığını (Uzunçarşılı 1927: 28), bir süre Edirne'de kaldıktan sonra 839H/1435M yılında Amasya muhafızı Şeyhi Paşa'nın vefatıyla birlikte Amasya'ya döndüğünü ve 841H/1437M yılında Amasya valiliğinde bulunan Şehzade Alaeddin Ali Çelebi'nin lalalığı ve şehrin muhafızlığına tayin edildiğini (Hüseyin 1927: 207-211) ve 1434 yılında Edirne muhafızlığına atanan kişinin Saruca Paşa olduğunu (Hoca Sadettin Efendi 1999: 188) aktaran kaynaklar da bulunmaktadır.

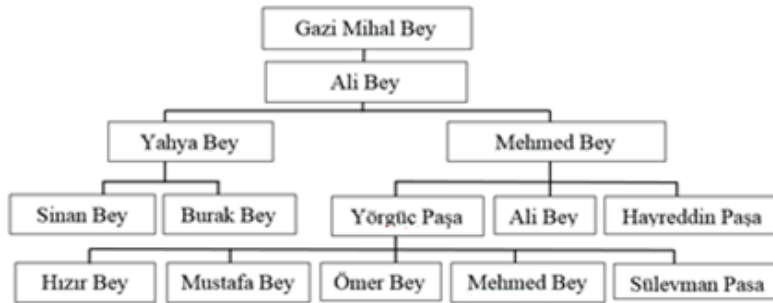
Yörgüç Paşa'nın (gitmiş ise) Edirne'deki hayatı hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Paşa'nın ölüm tarihi Amasya'da yaptırmış olduğu ve bu çalışmaya konu olan Yörgüç Paşa Külliyesi içindeki camiye bağımlı türbede yer alan mezar taşında 21-30 Zilhicce 845H/2-12 Mayıs 1442M yılı olarak belirtilmiştir (Uzunçarşılı 1927: 116-118; Ayverdi 1989a: 223; Akyurt 1947: 33; Gün 1993: 49; Aydoğdu 1997: 28; Toruk 2002: 103; 2005: 112). Yörgüç Paşa'nın (detaylı bilgi vermeksizin) Amasya'da ve 1436 yılında vefat ettiğini aktaran bir kaynak (Toksoy 1999: 677) ve türbedeki mezar taşında yazılan tarihten başka bir veri bulunmadığından Amasya'da vefat ettiği ve yaptırdığı camiye bağımlı türbeye defnedildiği düşünülmektedir (URL 1).

Yörgüç Paşa adına inşa edilmiş pek çok yapı bulunmaktadır. Bu yapılar arasında Paşa'nın Amasya'da yaptırmış olduğu cami, camiye bağımlı türbe ile günümüze ulaşamamış ve camiye bağımlı han, hamam, imaret ve medreseden oluşan Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi ile Amasya dışında Gümüşhacı Köyü, Vezirköprü, Kavak ve Havza'da yaptırdığı cami, İskilip ve Tokat'ta yaptırdığı hamam ve yine Tokat'ta yaptırdığı bir han sayılabilir (Toruk 2002: 66-72; 2005: 113-133). Bu çalışma Yörgüç Paşa'nın kimliğini ve Paşa'nın Amasya'da yaptırdığı ve kendi adı ile anılan külliye camiye bağımlı olan türbenin tanıtımını amaçlamaktadır. Bu nedenle cami ile ilgili genel bilgiler verilmekle birlikte, daha çok türbe vurgulanmıştır. Çalışma kapsamında Yörgüç Paşa'nın kimliğine ilişkin veriler, Paşa ve ailesi tarafından yaptırılan Vakıf eserleri ile Yörgüç Paşa Türbesi içindeki mezar taşları üzerindeki kitabeler incelenmiş ve türbe çağdaş olan örneklerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

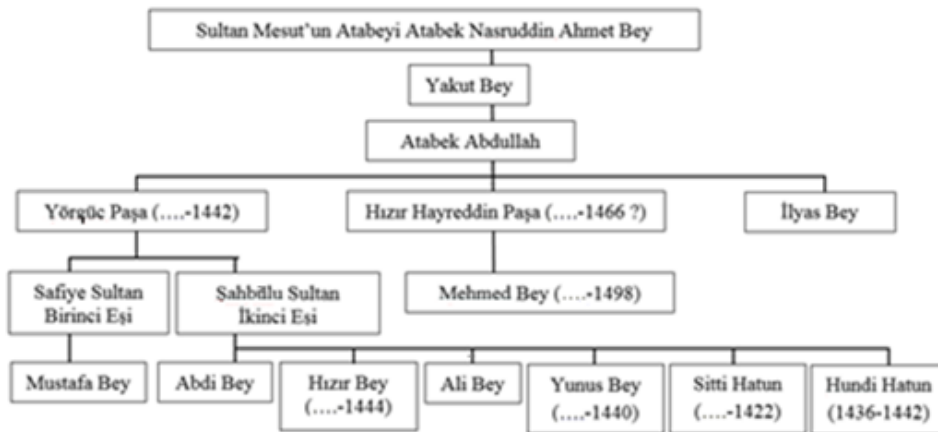
2. YÖRGÜÇ PAŞA'NIN KİMLİĞİNE İLİŞKİN VERİLER

Yörgüç Paşa'nın adı, doğum yeri ve kimliği hakkında yayınlarda ve arşiv kayıtlarında farklı görüşler bulunmaktadır. Yörgüç, Yörgeç, Yörgeç gibi farklı kullanımları bulunmakla birlikte, kitabeler ve mezar taşlarında anıldığı şekliyle Yörgüç Paşa olarak bilinen Celâleddin lakaplı Paşa'nın doğum yeri ve tarihine ilişkin kesin bir bilgi bulunmamaktadır (URL 1). Paşa'nın adının bazı kaynaklarda Yürgeç (Hammer 1991:134-135; Eldem 1911: 532; Cinlioğlu 1941:19; Anonim 1948: 246), Sicil-i Osmani'de (Süreyya 1996: 1703), Paşa'nın Tokat'ta yaptırdığı ve günümüzde de kullanılan hamamın kitabesinde (Toruk 2002:70; Tüfekçioğlu 1997: 236) Yüreklice'den bozma olduğu bilinen Yürgeç şeklinde yer aldığı ve Amasya Yörgüç Paşa Cami'nin portalı üzerindeki kitabesinde ise Yürgüç (Yurguç) Bâşâ olarak yazıldığı (Tüfekçioğlu 1997: 221) bilinmektedir. Oğuzların iyi ve nizamlı iş gören anlamına gelen Yüreğir boyuna ithafen, Anadolu'da halen bu adın çeşitli versiyonlarından türemiş yerleşimlerin (Üreğil, Ürekli, Yöreğil ve Yureyil) varlığı (Witteck 1947: 92-93), Gökbilgin'in sebebini belirtmemekle birlikte Yörgüç Paşa'dan Börkcü ve Yürükcü olarak söz etmesi (Gökbilgin 1952:344), eşanlamlı kullanılan Yürük ve Yörük kelimelerinin sıfat olarak çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan (Pakalın 1993:643) ve isim olarak Yeniçeri'ye katılan yaya asker anlamında kullanılması (Anonim 2000: 3275), Sicil-i Osmani'de geçen Yüreklice'den bozma Yürgeç kelimesi ile Yüreğir, Yörgüç, Yürük ve Yörük kelimelerinin etimolojik benzerliği, Yürükcü ve Yörükcü kelimelerinin zamanla değişime uğrayarak Yürgüç ve daha sonra ise Yörgüç'e dönüşmüş olabileceğini düşündürmektedir (Toruk 2002: 58-59). Bu yaklaşımla Yörgüç Paşa'nın kökeninin Oğuzların iyi ve nizamlı iş gören anlamına gelen Yüreğir boyundan gelmiş olabileceği varsayımı önem kazanmaktadır (Toruk 2005: 107, 121).

Kaynaklarda Yörgüç Paşa'nın soyağacına ilişkin olarak farklı bilgiler verilmektedir. Yörgüç Paşa'yı konu eden pek çok çalışma bulunmakla birlikte, Paşa'nın kökeni hakkında Şimşirgil'in "...Harem-i Hümayundan چراغ olmuştur..." ifadesini kullandığı (Şimşirgil 1995:460), Uzunçarşılı'nın Türk olmadığı ve devşirme olarak sarayda yetiştiğini aktardığı (Uzunçarşılı 1927:28) ve diğer çalışmalarda da bu konuyu aydınlatmak net bir bilginin bulunmadığı söylenebilir (Toruk 2005: 107-112; 2006: 16-18). Bir kaynakta baba adından hareketle Paşa'nın Slav asıllı olduğu, adının ise Slavca Yorgi'nin oğlu anlamında Jorgiç'ten geldiği belirtilmektedir (URL 1). Yörgüç Paşa'nın Amasya'da yaptırdığı külliye'deki yapılardan günümüze ulaşabilen caminin portalı üzerindeki Muharrem 834H/Temmuz 1430M tarihli kitabede yer alan "...Yürgüç/Yurguç (Yörgüç) İbnAddillâh el Atâbeki..." ifadesinden Yörgüç Paşa'nın Atabek Abdullah adında bir kişinin oğlu olduğu anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı 1927: 117, Eldem 1911: 431; Tüfekçioglu 1997: 221; Toruk 2002: 82-83). Sivas Vakıf defterlerinde Mehmed Paşa'ya ait 896H/Eylül 1491M tarihli vakfiyedeki soyağacından hareketle, Yörgüç Paşa'nın babasının Mehmed Bey olduğunu ve Gazi Mihal soyundan geldiğini aktaran araştırmacıların (Akyurt 1947: 33-37) yanı sıra (Şekil 1a), Paşa'nın Mihaloğulları'nın Anadolu kolundan geldiğini doğrulayan ancak, cami kitabesine ve camiye bağlı türbede yer alan kendisine ait kabir taşına referansla baba adının Atabek Abdullah Bey olduğunu savunan araştırmacılar da (Gökbilgin 1960: 286-287; Hüseyin 1986: 133; Ayverdi 1989a: 215; Eldem 1911: 530; Uzunçarşılı 1927: 117; Tüfekçioglu 1997: 221; Toruk 2002: 82-83) bulunmaktadır. Yörgüç Paşa'nın Gazi Mihal soyundan geldiğinin kabul görmesi nedeniyle olsa gerek, Sivas Vakıf defterlerinde Gazi Mihal beyin torunu Mehmed Paşa'ya ait 896H/Eylül 1491M tarihli vakfiyedeki soyağacından (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No: 609, Sıra No: 272) Yörgüç Paşa ve Hayrettin Paşa'nın Mehmed Paşa'nın oğulları, Hızır Bey'in de Yörgüç Paşa'nın oğlu ve Mehmed Bey'in torunu olduğu bilgisi yerine, Mehmed Bey'in oğullarından biri olan Hayrettin Paşa ile diğer oğul Yörgüç Paşa'nın oğlu Hızır Bey'in karıştırılarak Hızır Hayreddin Paşa olarak referans verilmesi (Süreyya 1996: 1705), yanlış anlaşılma sebepleri olmaktadır. Bu yanlışlık nedeni ile olsa gerek, Hızır Bey yerine Hızır Hayreddin Paşa'yı Yörgüç Paşa'nın oğlu olarak aktaran araştırmacılar da (Solakzade 1989: 216; Hoca Sadettin Efendi 1999: 159; Neşri 1995: 595; Aşıkpashaoglu 1992: 93) bulunmaktadır. Yapılan literatür araştırmalarından Hızır Paşa'nın Yörgüç Paşa'nın oğlu (Akyurt 1947: 33; Hüseyin 1927:199) ve Sücaeddin İlyas Bey ile Hızır Hayrettin Paşa'nın ise (1466 tarihli vakfiyesinde de belirtildiği üzere) Yörgüç Paşa'nın kardeşleri olduğu (Şekil 1b) anlaşılmaktadır (Hüseyin 1927: 191; Anonim 1967: 125; Kappert 1976: 231, Ayverdi 1989a: 228; Toruk 2005: 121).

A

B

Şekil 1a. 896H/Eylül 1491M Tarihli Mehmed Paşa'nın Vakfiyesindeki Soyağacı (Akyurt 1947), b. Literatür Araştırması ile Yörgüç Paşa'nın Soyağacı

Atâbeki (Atabey/Atabek) ifadesinin Selçuklular Dönemi'nde hükümdarın oğullarının yardımcılara verilen ümera mertebesinde kullanılan ve Selahattin Eyyubi vasıtasıyla Mısır'a kadar uzanan bir unvan olduğu dikkate alınarak (Eldem 1911: 532-533), Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi cami kitabesinde yer alan el Atâbeki (Atabey) unvanının Paşa'nın lalalığına yapılan bir atıf olabileceği veya Sultan Mesut'un Atabeyi olan büyük dedesi Nasruddin Ahmet Atabey vasıtasıyla babası Atabek Abdullah'a ve Yörgüç Paşa'ya atfedildiği düşünülmektedir. Öte yandan 896H/1491M tarihli Mehmed Paşa'nın vakfiyesinde yer alan soyağacında Yörgüç Paşa'nın oğulları olarak gösterilen Mustafa Bey, Ömer Bey, Mehmed Bey ve Süleyman Paşa hakkında (en azından şimdilik) herhangi bir bilginin bulunmaması (Yediyıldız 1993:1625), Atabek Nasruddin Ahmet Bey'in soyağacında Hızır Hayrettin Paşa'nın oğlu olarak görülen Mehmed Bey'in, Amasya Valisi olan Şehzade Sultan Ahmet'e lalalık yaptığı günlerde vefat eden babası Hızır Hayrettin Paşa'nın cenazesini Samsun/Kavak camisinde bırakmayarak Amasya'da kendisinin yaptırdığı caminin kabrindeki türbeye defnettirdiğine yönelik bir rivayetin bulunması da (Eldem 1911: 533, 538) Yörgüç Paşa'nın soyağacını (Bkz. Şekil 1b) doğrulamaktadır.

3. VAKFİYELERDE YÖRGÜÇ PAŞA VE AİLESİ TARAFINDAN İNŞA ETTİRİLEN ESERLER

Yörgüç Paşa'nın ilk eşinin (Şadgeldi Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'in kızı) Safiye Sultan, ikinci eşinin Paşa'nın ilk eşi Safiye Hatun'un kız kardeşi Şahbalu Hatun (Eldem 1911:537) ve Çiçek Hatun olarak aktarıldığı (Gökbilgin 1952: 344) görülmektedir. Ancak Yörgüç Paşa'nın baba adının Abdullah olduğu, Gökbilgin'in Çiçek Hatun'u Abdullah kızı olarak aktardığı dikkate alınarak, Paşa'nın Çiçek Hatun ile eş değil kardeş olması gerekir ki, Yörgüç Paşa'nın bu isimde eşi ve kardeşi olmadığından bu bilginin doğru olmadığı söylenebilir (Bkz. Şekil 1b). Paşa'nın ilk eşi Safiye Sultan'dan Mustafa adında bir oğlu (Eldem 1911: 537; Uzunçarşılı 1927:109) ve ikinci eşi Şahbalu Hatun'dan doğan ve Yörgüç Paşa türbesi içinde mezarları da bulunan Yunus Bey, Sitti Hatun ve Hundi Hatun ile Hızır Bey dışında Abdi ve Ali Bey adında iki oğlu daha olduğu ifade edilmekle (Eldem 1911: 537) birlikte, bu şahıslar hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Yörgüç Paşa'nın kardeşi Hızır Hayrettin Paşa'nın Amasya'da kendi adıyla anılan mahallede 1465-1466 yıllarında inşası tamamlanan cami, medrese, mektep, zaviye, hamam ve çeşmeler (Hüseyin 1986: 109), Recep Mahallesi'nde bir zaviye (Hüseyin 1986: 113) ve Samsun'da bir cami (Yılmaz 1990: 24) yaptırdığı aktarılmaktadır. Paşa'nın ilk eşinden doğan Mustafa Bey'in de Amasya'da amcası Hızır Hayrettin Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın adıyla anılan mahallede günümüzde de kullanılan bir hamam (Hüseyin 1911: 169; Ayverdi 1989a: 228-229) ile Havza'da 1436-1437 yıllarında cami, imaret ve hamamdan oluşan bir külliye inşa ettirdiği bilinmektedir (VGMA Çeviri Defter No: 747, Sıra No: 246; Hüseyin 1911: 365; Ayverdi 1989a: 497-503; Gürbüz 1993: 240). Vakfiye metinleri ve tahrir defterlerinde Yörgüç Paşa'nın Amasya, Tokat, Gümüşhacı Köyü, Köprü, Havza ve İskilip'te birçok dini ve sosyal yapı inşa ettirdiği ifade edilmektedir. Paşa'nın 840H/1437M tarihli vakfiyesi (VGMA Defter No:747 Sıra No: 245 s. 352-355), 1950 ve Yörgüç Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'in 840H/1437M tarihli vakfiyesi de (VGMA Defter No: 747, Sıra No: 247) 1951 yılında Osman Keskiöğlu tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir (Toruk 2006: 18-26). Ayrıca Paşa'nın kardeşi Hayrettin Hızır Paşa'nın Rebiülevvel 870H/21 Eylül 1466M tarihli vakfiyesi de (VGMA Mücedded Anadolu: Defter No: 609 Sıra No: 272 s. 228-29) A. Sami Yücesoy tarafından 1946 yılında günümüz Türkçesine çevrilmiştir (Toruk 2002: 19-12). Paşa'nın yaptırdığı yapılar arasında Amasya'da kendi adına yaptırmış olduğu külliye ile Amasya'da bir hamam, Amasya dışında günümüze ulaşabilen Vezirköprü'de camileri ile Kavak ve Havza'da yaptırdığı cami ve imaret, İskilip ve Tokat'ta yaptırdığı hamam ve yine Tokat'ta yaptırdığı bir han sayılabilir (Toruk 2002: 66-72, 114-118; 2005: 113-133). Yörgüç Paşa'nın vakfiyesinde yer alan yapılar ve inşa tarihleri Tablo 1'de (Toruk 2005: 122) görülmektedir. Caminin işletme ve bakım masraflarını sağlamak için bölgede tarım arazileri (mezra) ve çok sayıda hamam, sebze bahçesi, han ve mağaza bulunmaktadır (URL 1, 2).

Tablo 1. Yörgüç Paşa Vakfiyesinde Yer Alan Yapı İsimleri (Toruk 2005'den geliştirilmiştir)

Yapı Yeri	Yapı Adı	İnşa Tarihi
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Cami	1430
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Türbe	1430
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Hamam	1430?
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Medrese	1430
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Han	1430
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	İmaret	1430
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Dükkân (15 Adet ?)	1430
Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Kış Evi	1436 öncesi

Amasya (Gökmedrese Mahallesi)	Taşlık	1436 öncesi
Amasya (Kent dışı ?)	Kabban Hanı	1436 öncesi
Amasya (Gümüşhacı Köyü)	Cami	1430
Samsun (Havza)	Cami	1436 öncesi
Samsun (Vezirköprü)	Cami	1424
Samsun (Kavak)	Cami	15. yüzyıl ilk yarısı
Çorum (İskilip Yeri bilinmiyor)	Hamam	1436 öncesi
Tokat (İvaz Paşa Mahallesi)	Hamam	1434-1435
Tokat (Yeri bilinmiyor)	Han	1434-1436 ?

4. AMASYA YÖRGÜÇ PAŞA CAMİ VE TÜRBESİ

4.1. Amasya Yörgüç Paşa Cami

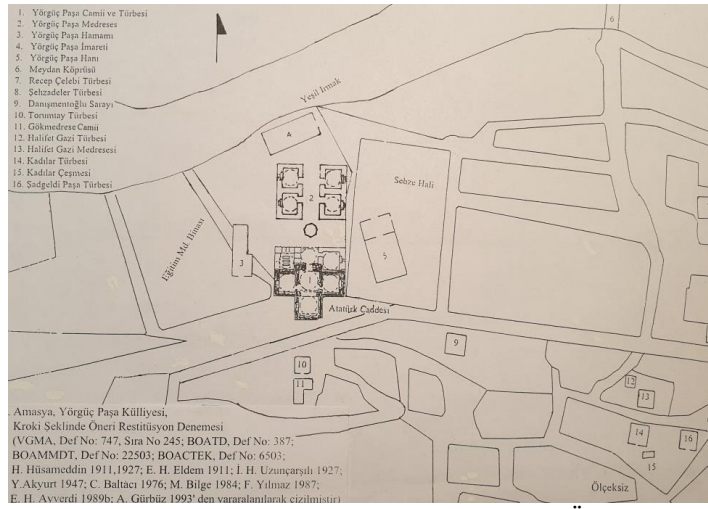
Konum: Yörgüç Paşa'nın 834H/1430M (VGMA, URL1-4) Amasya Gökmedrese Mahallesi'nde inşa ettirdiği Yörgüç Paşa Külliyesi cami, camiye bağımlı türbe ile günümüze ulaşamamış ve camiye bağımlı han, hamam, imaret ve medreseden oluşmaktadır (Fotoğraf 1, 2) (Şekil 2). Yeşilirmak'ın güneyinde, kot olarak Gökmedrese Selçuklu anıtlarından ve Torumtay Türbesi'nden aşağıda konumlanan külliye, günümüzde güneyde Atatürk Caddesi, doğuda Amasya Park Alışveriş Merkezi (külliyeyle komşu olan ve yıkılarak kent dışında yeniden inşa edilen Sebze Hali'nin yerine 04.09.2015 tarihinde açılmıştır), batıda Eğitim Müdürlüğü Binası ve kuzeyde Yeşilirmak ile sınırlanan alanda konumlanmaktadır. Özgün halinde külliye ile güneydeki Torumtay Türbesi ve Gökmedrese Cami'nin fiziksel bağlantısı sağlanırken, güney yönünde açılan Atatürk Caddesi külliye'nin bu yapılar ile bağlantısını kesmiştir. Yapının doğusunda, yıkılan sebze halinin yerine 2015 yılında yapılan Amasya Park Alışveriş Merkezi, oran ve gabarisi ile camiyi ezmekte ve çevreden algılanmasını güçleştirmektedir. Yapının inşa edildiği dönemde, günümüzde caminin doğusunda kalan alanda Bayram Beyzade Melik Bey olarak tanınan İsmail Bey'in 819H/1416M tarihinde yaptırmış olduğu zaviye ile küçük bir hazirenin yer aldığı ve külliyeyle daha sonra Mehmet Efendi tarafından 1245H/1829M yılında bir mescit yapıldığı bilinmektedir (URL 1). Yörgüç Paşa'nın 840H/1437M tarihli vakfiyesinde (VGMA, Defter No:747 Sıra No: 245 s. 352-355) duvar ile çevrilmiş bir bahçe ve özel bir alan içerisinde olduğu belirtilen külliye'den (Hüseyin 1986: 133) günümüze ulaşabilen caminin kuzeyinde, avluda ve camiye 7.30 m. uzaklıkta üzeri kurşun kaplı ahşap bir şadırvan ile bahçenin kuzeybatısında, son dönemlerde yapılmış bir tuvalet yer almaktadır (Fotoğraf 3). Cami kuzeyden güneye 0.80 m. kot farkı bulunan bir arazi üzerinde konumlanmıştır (Fotoğraf 4). Cami ve camiye bağımlı türbe önce ahşap, sonra kâgir olarak inşa edilmiştir. 1939 Erzincan depreminin etkisi ile hasar gören Yörgüç Paşa Cami 1946 yılında onarılmıştır.

Fotoğraf 1. Amasya Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi (URL 5)

Fotoğraf 2. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi (VGMA)

Şekil 2. Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi, Restitüsyon Kroki (Ölçeksiz) (Toruk 2002)

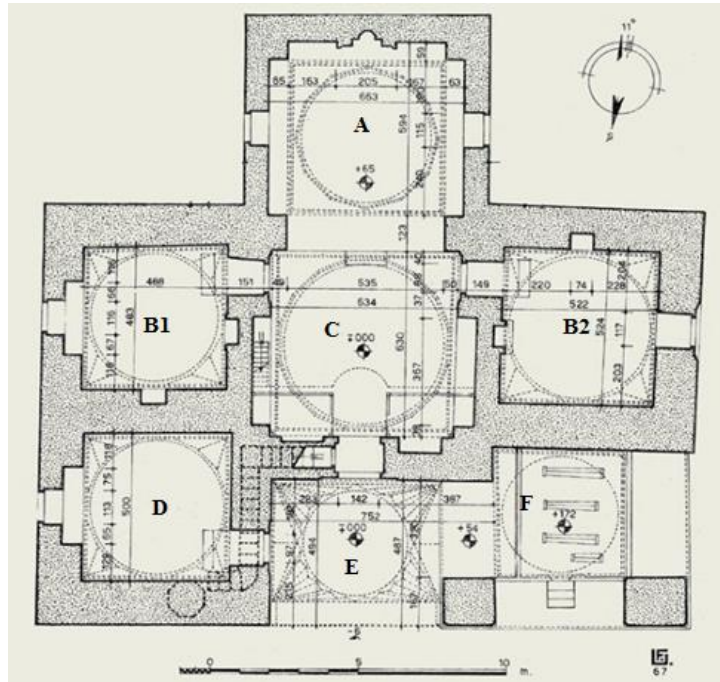

Fotoğraf 3. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi, Kuzey Cephe, Şadırvan ve Tuvalet (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

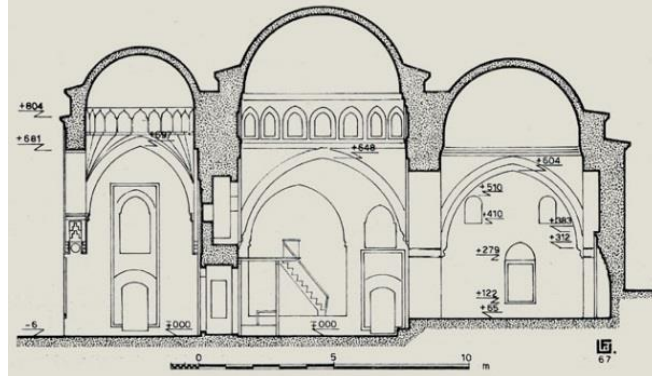

Fotoğraf 4. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi Doğu, Batı, Kuzey ve Güney Cepheleri (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

Plan Şeması: Çalışmada günümüzde doğu, batı ve güney yönlerinde yüksek istinat duvarları, kuzey yönünde ise alçak taş duvarla çevrili bahçe içerisindeki camiye güney, kuzey ve doğu yönünde taş basamaklı merdivenler ile ulaşılmaktadır (Şekil 3-5) (Fotoğraf 5). Alışılmış cami plan şemasından farklı olarak tabhâneli/zâviyeli yapılar grubuna giren ve Amasya’da sık görülen ters T planlı (yan mekânlı) cami örneklerinden olan yapıda son cemaat yeri bulunmamaktadır (URL 1, 2). Yapıya kuzey yönünden, büyük bir eyvan biçimindeki birer atlayarak kırmızı-beyaz renkli boya ile oluşturulmuş büyük bir kemerle tanımlanan eyvandan (E) ulaşılmaktadır. Eyvanın üzeri, kubbe formdadır (Bkz. Fotoğraf 3). Eyvanın doğusunda bir kapıdan ulaşılan üzeri kubbeli mekânın (D), günümüze ulaşamayan medresesinin dershanesi (manastır) olduğu düşünülmektedir. Cami mihraba doğru derinlemesine gelişen dikdörtgen biçimli, güneyde yükseltilmiş mihrap (A), ortada büyük kubbeli ana ibadet mekânı (C) ve bu mekânın doğu ve batısındaki kapılar ile üzeri kubbe ile örtülü (tabhâne) yan mekânlar (B1, B2) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Caminin özgün minaresi günümüze ulaşamamıştır. Cami giriş kapısının doğu yönündeki küçük bir kapıdan, taş bir merdiven ile sonradan yapılan, kuzey yönünde tonozlar üzerinden yükselen, küçük, ahşap ve balkonlu minaresine ulaşılmaktadır. Caminin batı yönünde ise camiye bağımlı ve içerisinde üç yönden açıklıklı bir seki ile yükseltilmiş dört kabir bulunan türbe (F) yer almaktadır.

Şekil 3. Amasya Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi, Plan (Ayverdi 1998a)

Şekil 4. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi Kesit (Ayverdi 1998a)

Şekil 5. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi Kuzey, Doğu ve Güney Cepheleri (Urak 1994)

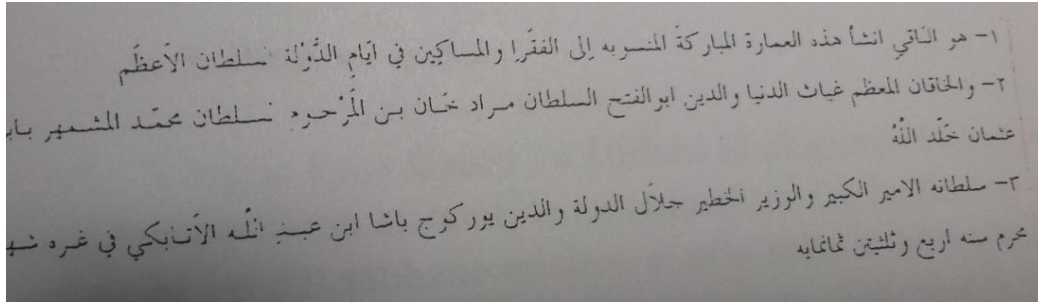

Fotoğraf 5. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi Güney ve Doğu Yönündeki Merdivenler (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

Cami giriş kapısının üzerinde geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli sağır yüzey ile bu yüzeyin altına yerleştirilmiş 45x196 cm. boyutlarındaki mermer kitabeyi çevreleyen büyük, sivri bir kemer görülmektedir. Bu çerçevenin içerisinde yer alan ikinci sivri kemer bordürde Tevbe suresi yazılıdır. Kitabe 1 cm. aralıklar ile her biri 14 cm. yükseklikte üç eşit satır halinde, Arapça celi sülüs yazı tipi ile renkli, kabartma olarak yazılmıştır. Kitabe metninde yapının işlevi imaret olarak belirtilmiştir(URL 1) (Fotoğraf 6, 7).

Fotoğraf 6. Yörgüç Paşa Cami, Giriş Eyvanındaki Kitabe ve Detay (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019; URL 1)

Fotoğraf 7. Yörgüç Paşa Cami Kitabe Metni (URL 1;Tüfekçioğlu 1997: 221; Toruk 2002: 82-83)

Transkripsiyonu:

1. Huve'l-bâki enşeehâzihi'l-imârete'l-mubârekete'lmensûbeteile'l-fukaraîve'l-mesâkini fi eyyâmi'd-devleti's-sultânî'l a zam
2. ve'lhâkânî'i-mu azam giyâsi'd-dünyâve'd-din ebul'l-feth es sultân Murâd Hân bin el merhûm es-Sultân Muhammed el müşteherbi ibni Osmânhalleda'llâhu
3. Sultânehû el-emîru'l kebir ve'l-veziru'l-hatîrcelâlu'd-devleti ve'd-din yûrgûç Bâşâ ibnAbdillâh el-Atâbekifigurrati şehri muharrem senetierba selâsinsemânemi'e.

Tercümesi: O (Allah) hakidir. Atabek Abdullah'ın oğlu, büyük emir, değerli vezir, dinin ve devletin büyüğü Yörgüç Paşa, Osmanoğlu diye şöhrat bulmuş merhum Sultan Mehmed'in oğlu, yüce sultan ve ulu hakan, din ve dünyanın yardımcısı, fethin babası Sultan Murad Han'ın -Allah saltanatını ebedileştirsinyönetim günlerinde, yoksullar ve düşkünler adına 834 yılının Muharrem ayı başında bu mübarek imareti inşa ettirdi (Tüfekçioğlu 1997: 221; Toruk 2002: 82-83). Kitabede Yörgüç Paşa'dan vezir olarak söz edilmektedir. Paşa'nın Tokat'ta 838H/1435M tarihinde yaptırdığı hamamın kitabesinde de bu ifadeye benzer şekilde vezir-i azam ifadesi kullanılmıştır. Gerçek anlamda baş vezir/vezir anlamında kullanılan Vezir-i azam/vezir unvanının, bazen nüfuslu ümera için kullanıldığı (Uzunçarşılı 1927: 118), Yörgüç Paşa'nın hiçbir zaman vezir/vezir-i azam olmadığı (Ayverdi 1989a: 549; Toruk 2005: 115-116) ve bu kitabede kullanılan Celaleddin mahlasının Yörgüç Paşa'nın yaptırdığı diğer eserlerin kitabelerinde yer almadığı bilinmektedir (Toruk 2005: 113-118).

Yapım Tekniği: Cami ve camiye bağımlı türbe düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Yapının eyvan biçimindeki girişi vurgulayan büyük kemeri ile giriş kapısını çevreleyen ve türbeyi tanımlayan basık kemerlerin, kilit taşları strüktürün okunmasına olanak verecek biçimde birer atlayarak kırmızı renkli boyanmıştır. Eyvan üzerindeki kemerin doğrudan duvarlara oturtulmak yerine, duvarlardan biraz çıkıntı yapacak biçimde örülmesi ve giriş kapısı üzerine geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli sağır yüzeyin altına yerleştirilen kitabe yapıya zarif bir görünüm kazandırmaktadır (Bkz. Fotoğraf 3, 7).

Cephe Düzeni ve Bezemeler: Caminin kuzey cephesindeki taş yazıt başta olmak üzere, diğer cephelerinde büyük kısmı antik döneme ait çok sayıda devşirme malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf 8). Kuzey cephede sağır olan manastır mekânı (D) dışında, eyvanı (E) ve cami girişini, büyük düzgün kemer ile türbeyi (F) tanımlayan, girişe kıyasla daha alçak, basık kemer yer almaktadır. Her iki kemer ile ortada yer alan cami giriş kapısını çevreleyen basık kemerin kilit taşları da birer atlayarak kırmızı-beyaz renkli boyanmıştır ve boyaların zamanla aktığı gözlenmektedir. Büyük kemerin kilit taşları, girişi tanımlayacak biçimde yükseltilmiştir ve kemerin kilit taşı üzerinde, ortada gülce biçimli taş bezeme görülmektedir. Bu kemerin doğu ve batı yönünde ayaklara bastığı üzengi noktasında silme, iki küçük konsola dayanan mukarnaslı nişler, bunun altında daire biçiminde Rûmî palmet bezemeli madalyon ve kemerin alt yüzünde mermer çerçeve içinde cami kitabesi ile aynı üslupta bitkisel bezemeler ve dikkat çekmektedir (Fotoğraf 9). Bu cephede eyvanı dört yönde çevreleyen, kırmızı boyalı kilit taşlardan oluşturulmuş kemerler Rumi palmetlerden oluşan özenli bir işçilik ile bezelidir. Giriş kapısı üzerinde sivri kemerli panonun altında kenarları dilimli, uçları palmet bezemeli, üç satırlık kitabe yer almaktadır. Giriş eyvanının doğusunda kalan kapalı bölümün (D) renkli taştan basık kemerli kapının üzerinde, dikdörtgen biçimde çerçevelenmiş alanda iç içe iki adet düzgün kemerden oluşan bir pano bulunmaktadır. Pano dışta su şeklinde, içte ortası göbekli ve çevresi İslami dönem Türk tezhip sanatında stilize edilmiş çiçek ve bitki motifler ile hatâi üslûpla oluşturulmuş, taş, üzeri renkli boyalı bezemelerden oluşmaktadır. Eyvanın üzerinde kubbeye geçiş sağlayan yelpaze biçiminde pandantifler ile kubbe ve kasnakdaki kalem işleri yapıdaki diğer bezemelerdir. Kuzey cephesinde eyvanın batısında kalan ve iki ayakla dışarıya açılan, üzeri pandantifli kubbeli ve bir seki ile yükseltilmiş bölüm türbe olarak düzenlenmiştir. Çevresi üç yönden mermer korkuluklarla çevrelenmiş türbede (F) korkulukların ortasında, üzerinde sivri kemer ve mermer söveli yüksek bir pencere bulunmaktadır. Türbede Yörgüç Paşa ve ailesine ait dört mermer sanduka yer almaktadır (Fotoğraf 10). Bundan caminin güneydoğu cephesinde kimlere ait olduğu bilinmeyen bir hazire yer almaktadır.

Fotoğraf 8. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi Devşirme Malzeme Kullanımı (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

Fotoğraf 9. Yörgüç Paşa Cami, Eyvan İçerisinde Bezemeler **a.** Giriş Eyvanı Büyük Kemer, Mukarnas Niş ve Rumi Palmet Madalyon, **b.** Geometrik ve Bitkisel Motifli Pano ve Kitabe, **c.** Küçük Kemer, **d.** Büyük Kemer Altında Bezeme ve Kubbede Kalem İşleri (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

Fotoğraf 10. Yörgüç Paşa Türbe Mekanı ve Mermer Sandukalar (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

Caminin doğu ve batı cephelerinde yüksek, dikdörtgen çerçeve içerisinde, renkli taştan, boşaltma kemerleri içine alınmış, dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Yapının tabhâne mekânlarının (B1 ve B2) üzerinde güney cephede birer, doğu ve batı cephelerinde ikişer ve güneyde mihrap duvarının üzerinde ikişer adet pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11. Yörgüç Paşa Batı, Güneybatı, Güney ve Güneydoğu Cephelerinde Pencere Düzeni (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

İç Mekân: Konumu nedeniyle zaman zaman Yeşilırmak'ın taşkınlarından büyük zarar gören yapının içi kalem işi bezemeler de dahil olmak üzere tamamen yenilenmiştir. Ana ibadet mekânının (C) doğu ve batı yönlerinde tabhâne mekânlarına (B1 ve B2) ulaşılan kapıları da içine alan duvarlar üzerinde iki büyük kemer ile bu kemerlerin içine ayaklara oturan ikiz kemerler yer almaktadır. Ana ibadet mekânında güneyde yükseltilmiş bölümde yer alan klasik üslupta uygulanmış mermer mihrap (A) mukarnaslıdır. Caminin ahşap minberi yenilenmiştir. Duvarların üç yönden askı kemer içine alındığı bu mekânın üzerinde pendentiflerle geçilen on iki köşeli kubbe kasnağı nişlerle oluşturulmuştur (Fotoğraf 12a). Ana ibadet mekânından ulaşılan tabhâne odalarının kapıları basık kemerlidir. İçerisinde yaşmaksız ocaklar ile alçı raflar bulunan Tabhâne mekânlarının üzeri prizmatik üçgenlerle geçilen on altı köşeli kasnak üzerine oturtulmuş kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 12b). Kuzeyde giriş kapısının üzerinde yer alan ahşap mahfilde ortada yüksek, dilimli kemerli, yanlarda daha alçak, basit kemerli nişler bulunmaktadır (Fotoğraf 12c). Kuzeyde giriş eyvanının solunda konumlanan ve özgün yapıda manastır (D) olarak kullanılan mekânın üzeri de prizmatik üçgenlerle geçilen on iki köşeli kasnak üzerine oturtulmuş kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 12d).

Fotoğraf 12. Yörgüç Paşa Camii İç Mekân **a.**Mihrap (A), **b.** Tabhâneler(B1 ve B2), **c.** Ana İbadet Mekanı (C), **d.** Manastır (D) (Dikmen ve Toruk Arşivi, 2019)

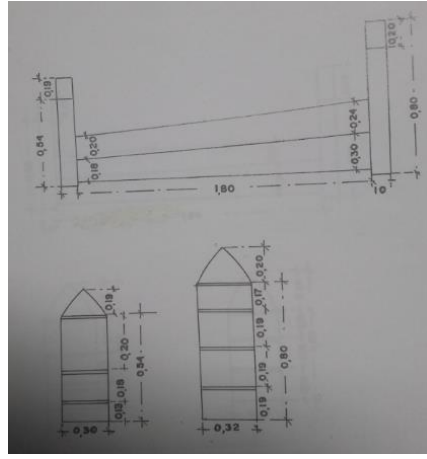
4.2. Yörgüç Paşa Türbe Mekânı

Yörgüç Paşa Camii'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan türbe mekânında Yörgüç Paşa'nın, oğlu Yunus Paşa'nın ve kızları Hundi Hatun ile Sitti Hatun'un mezarları yer almaktadır.

4.2.1. Yörgüç Paşa Türbesi

Konum: Caminin kuzeyinde giriş kapısının da yer aldığı eyvanın batısında ve camiye bağımlı konumdaki türbeye (F) kuzey yönünden girilmektedir. Türbe eyvan zemininden 1.72 m. yüksektedir (Ayverdi 1989a: 222). Türbenin giriş eyvanının zeminden yüksekliği 1.10 m.dir. Türbede biri Yörgüç Paşa'ya, diğer üçü Paşa'nın oğlu Sinan Paşa ile kızları Sitti Hatun ve Kundi Hatun'a ait olmak üzere dört mezar bulunmaktadır. Mezarların prizmatik sandukalarının şahide (baş) ve ayak taşları teğet kemerlidir (Bkz. Şekil 3, Fotoğraf 10).

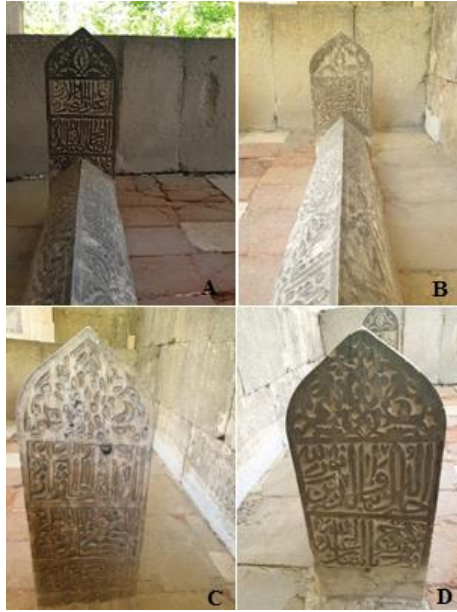
Yörgüç Paşa'nın Mezarı: Camiye en yakın olan ve diğer üç mezara göre güneyde yer alan mezarın yekpare mermer sandukası, şahide ve ayak taşı kalınlıkları da dahil olmak üzere, 1.95 m. uzunluğundadır. Ayak tarafında 0.38 m., baş tarafında 0.54 m. ölçülerinde gövdeye sahip olan mezarın şahide taşı 0.32x1.00 m. ve ayak taşı ise 0.30x0.73 m. ölçülerindedir. Araştırmalarda sandukanın uzunluğunu 2.03 m., gövde genişliğini 0.31 m. olarak (Akyurt 1947:34) ve yine sanduka uzunluğunu 1.83 m. olarak aktaran (Aydoğdu 1997: 28) yayınlara da rastlanmaktadır. Taşların kalınlığı ise 0.10 m.dir (Şekil 6, Fotoğraf 13, 14). Sanduka şahide ve ayak taşı iç yüzlerindeki kitabe metinleri Fotoğraf 15a ve 15b'de, şahide ve ayak taşı dış yüzlerindeki kitabe metinleri ise Fotoğraf 16a ve 16b'de görülmektedir. Yörgüç Paşa'nın mezar taşlarındaki yazılar sülüs hatla yazılmıştır.

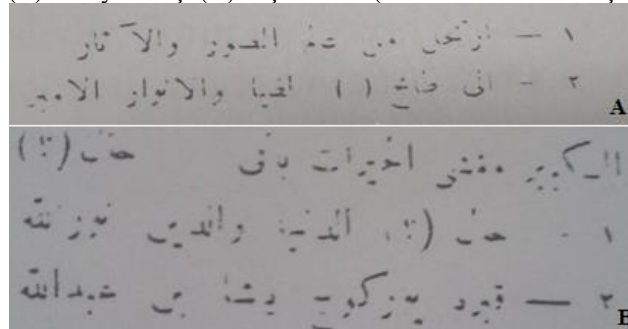
Şekil 6. Yörgüç Paşa'nın Mezar Sandukası (Toruk 2002)

Fotoğraf 13. Yörgüç Paşa'nın Mezar Sandukası (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

Fotoğraf 14. Yörgüç Paşa, Sanduka Şahide (A) ve Ayak Taşı (B) İç Yüzleri, Şahide (C) ve Ayak Taşı (D) Dış Yüzleri (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

Fotoğraf 15a. Yörgüç Paşa, Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metni, b. Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metni

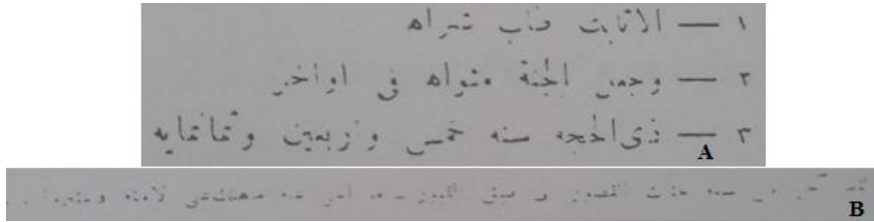
Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Bkz. Fotoğraf 15a) Transkripsiyonu: (Uzunçarşılı 1927: 117; Gün 1993: 49; Aydoğdu 1997: 28; Toruk 2002: 102)

1. İrteha minalemi's-suverive'l aşar
2. ila hatihi-z-ziya ve'l-envari'l emir

Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Bkz. Fotoğraf 15b) Transkripsiyonu: (Uzunçarşılı 1927: 117; Gün 1993: 49; Aydoğdu 1997: 28; Toruk 2002: 103)

1. El kebir münşi'l- hayrati'l meharat bani hal
2. hal' ed-dünya ve' d-din nevvera' l-lahu
3. kabruhu Yörgüç Paşa bin Abdullah

Şahide iç yüzündeki kitabe metninde kullanılan koruyan, yüce anlamındaki hatihi'z kelimesi, terk edilmiş nesne anlamındaki hamic'i-zi olarak geçmektedir (Eldem 1911: 531; Uzunçarşılı 1927: 117; Develioğlu 1993: 321). Ayak taşı iç yüzündeki kitabe metninin birinci satırında yer alan bani kelimesi Eldem ve Uzunçarşılı'da eksik ve aynı satırdaki hal kelimesi ise (olasılıkla yanlışlıkla) fani olarak yazılmıştır (Eldem 1911:531; Uzunçarşılı 1927:117).

Fotoğraf 16a. Yörgüç Paşa Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metni, **b.** Sanduka Ayak Taşı Dış Yüzündeki Kitabe Metni

Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 16a) Transkripsiyonu: (Uzunçarşılı 1927: 117; Gün 1993: 49; Aydoğdu 1997: 28; Toruk 2002: 103)

1. El-atabek tabe serahu
2. ve ce ale'l-cennete mesvahu fi evahiri
3. zi'l hicce senete hamsin ve erba in ve semanemi' e

Sanduka Ayak Taşı Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 16b) Transkripsiyonu: (Gün 1993: 49; Aydoğdu 1997: 28; Toruk 2002: 104)

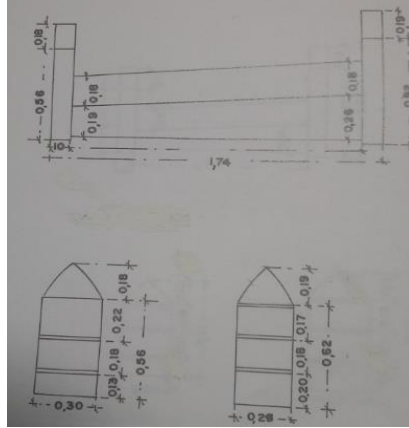
1. Lekad uhrıcna'mın si ati'l-kusur ile zıkı'l kubur
2. ma ağna annı malıyeh, hereke annı sultaniyeh

Tercümesi: Yörgüç Paşa'nın türbesinde "Hayırların ve iyiliklerin yapıcısı ve koruyucusu, görünen âlemden ve eşten, dosttan emrin nuruna, aydınlığın kaynağına gitti. Din ve dünyanın hali Allah'ın yetkisindedir. Toprağı, kabri iyi ve temiz olsun. Atabek Abdullah oğlu Yörgüç Paşa Allah kabrini nurlandırın, mekânı cennet olsun 845 yılının Zilhicce ayının sonlarında vefat etmiştir." ibaresinden Paşa'nın 21-30 Zilhicce 845H/2-12 Mayıs 1441M senesinde vefat ettiği anlaşılmaktadır. Sandukanın gövdesi üzerindeki yazılar kararmış olduğu için okunamamaktadır. Gövdenin kuzey yönünde balıksırtında kartuşlar içerisine alınmış, Hâkka suresi 28. ve 29. ayetleri ile karışık halde yer alan veciz sözler bulunmaktadır (Bkz. Fotoğraf 13-4). "Sarayların genişliğinden kabirlerin darlığına çıkarıldık. Hâkka suresi 28. ayette "malım bana hiç fayda vermedi" ve ayet 29. ayette ise "Gücüm (saltanatım) benden yok olup gitti" denilmektedir (Anonim: 1997: 566) ifadeleri dünyadaki nimetlerin geçici olduğu manasında kullanılmaktadır. Uhrıcna kelimesi bazı araştırmacılar tarafından ehracına olarak kullanılmıştır (Ayverdi 1989: 223; Gün 1993: 492).

4.2.2. Yörgüç Paşa'nın Oğlu Yunus Paşa'nın Mezarı

Yörgüç Paşa'nın mezarının kuzeyinde ve Paşa'ya komşu olan mezarın yekpare mermer sandukası, şahide ve ayak taşı kalınlıkları da dahil olmak üzere, 1.94 m. uzunluğunda ve gövdesi şahide tarafında 0.44 m., ayak tarafında ise 0.37 m. genişliğindedir. Sandukanın şahidesi 0.28x0.91 m., ayak taşı ise 0.30x0.80 m. ölçülerindedir. Araştırmalarda sandukanın uzunluğunu 1.86 m. (Akyurt 1947: 34) ve 1.83 m. (Aydoğdu 1997: 28) gövde genişliğini 0.31 m. (Akyurt 1947: 34) olarak aktaran yayınlara da rastlanmaktadır. Taşların kalınlıkları ise 0.10 m.dir (Şekil 7) (Fotoğraf 17, 18). Sanduka şahide ve ayak taşı iç yüzlerindeki kitabe metinleri Fotoğraf 19a ve 19b'de, şahide ayak taşı dış yüzlerindeki kitabe metinleri Fotoğraf 20a ve 20b'de ve sanduka gövdesinin kuzeyinde kartuşlar içindeki kitabenin metni ise Fotoğraf 21'de (Uzunçarşılı 1927: 118; Gün 1993: 50; Aydoğdu 1997: 23-25; Toruk 2002: 104-105) görülmektedir. Yörgüç Paşa'nın

oğlu Yunus Paşa'nın mezar taşındaki şahide, ayak taşı ve sanduka gövdesindeki yazılar da Arapça sülüs hatla yazılmıştır.

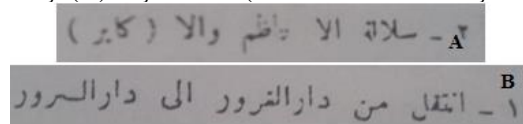
Şekil 7. Yörgüç Paşa'nın Oğlu Yunus Paşa'nın Mezar Sandukası (Toruk 2002)

Fotoğraf 17. Yörgüç Paşa'nın Oğlu Yunus Paşa'nın Mezar Sandukası (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

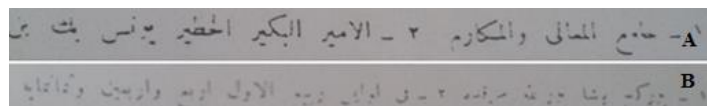
Fotoğraf 18. Yörgüç Paşa'nın Oğlu Yunus Paşa Sanduka Şahide (A) ve Ayak Taşı (B) İç Yüzleri, Şahide (C) ve Ayak Taşı (D) Dış Yüzleri (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

Fotoğraf 19a. Yunus Paşa'nın Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metni,
b. Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metni

Yunus Paşa'nın Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 19a) Transkripsiyonu:
Min sülaleti'l- e azim ve'ekabir

Yunus Paşa'nın Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 19b) Transkripsiyonu:
İntekale min dari'l-gurur ila dari's sürur

Fotoğraf 20a. Yunus Paşa'nın Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metni,
b. Sanduka Ayak Taşı Dış Yüzündeki Kitabe Metni

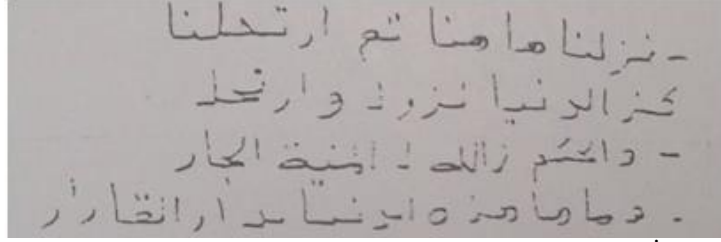
Yunus Paşa'nın Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 20a) Transkripsiyonu:

1. Cami u'l meali ve'l-mekarim
2. el-emir-u'l kebir-u'l hatir Yunus bin

Yunus Paşa'nın Sandukanın Ayak Taşının Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 20b) Transkripsiyonu:

1. Yörgüç Paşa nevvera'l-lahu merkadehu
2. fi evail-i rebiu'l-evvel erba a ve erba in ve semanemi'e

Tercümesi: Yörgüç Paşa'nın oğlu Yunus Paşa'nın mezarında yer alan “Soylu ve büyük bir sülaleden olan unutulmayan büyük emir Yunus Bey 844 yılının Rebiulevvel ayının evailinde (ilk günleri) aldatıcı dünyadan mutluluklar âlemine göçtü. (Orası) zengin ve fakirin toplandığı yerdir. Allah onun kabrini nurlandırın” ifadesinden Yunus Paşa'nın Rebiülevvel 840H/Ağustos 1437M yılında yani babasından yaklaşık iki sene önce vefat ettiği anlaşılmaktadır.

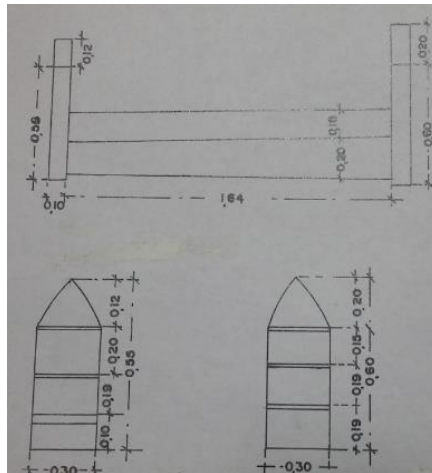
Fotoğraf 21. Yunus Paşa'nın Sanduka Gövdesinin Kuzey Tarafında Kartuşlar İçindeki Kitabenin Metni Sanduka Gövdesinin Kuzeyinde Kartuşlar İçindeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 21) Transkripsiyonu:

1. Nezelina ha hūna sūmme irtehalna
2. keza'd-dünya nüzülün ve'rtihal
3. ve'l-hüküm li'llahi li'l-meniyyeti'l-car
4. vema ha hazihi'd-dünya bi dari'l-karar

Tercümesi: Aydoğdu tarafından “Önce geldik sonra göçtük. Dünyanın hali budur, gelmek ve göçmek. Yakınlar üzülmür, ancak hüküm Allah'ındır. Öyle ki dünyanın var olması iledir.” İfadesi “Dünyanın gelip göçtüğü gibi, bizde gelip göçtük. Komşu hakkındaki takdir (ölüm) hükmü Allah'a aittir. Bu dünya sürekli kalınacak yer değildir” olarak tercüme edilmiştir (Aydoğdu 1997: 26).

4.2.3. Yörgüç Paşa'nın Kızı Hundi Hatun Mezarı

Yunus Paşa mezarının kuzeyinde, Yunus Paşa ve Sitti Hatun'un mezarları arasında yer alan mezarın yekpare mermer sandukası şahide ve ayak taşı kalınlıkları da dahil olmak üzere 1.84 m. uzunluğunda ve gövdesi 0.38 m. genişliğindedir. Sandukanın uzunluğunu 1.85 m. (Akyurt 1947: 34) ve 1.69 m. (Aydoğdu 1997: 31) ve genişliğini 0.31 m. olarak aktaran (Akyurt 1947: 34) yayınlara da rastlanmaktadır. Mezarın şahide taşı 0.80x0.30 m., ayak taşı ise 0.6x0.30 m. ölçülerindedir. Taşların kalınlıkları ise 0.10 m.'dir (Şekil 8) (Fotoğraf 22, 23). Sanduka şahide ve ayak taşı iç yüzlerindeki kitabe metinleri Fotoğraf 24a ve 24b'de, şahide ayak taşı dış yüzlerindeki kitabe metinleri ise Fotoğraf 25a ve 25b'de (Uzunçarşılı 1927: 118; Gün 1993: 50; Aydoğdu 1997: 23-25; Toruk 2002: 104-105) görülmektedir. Yörgüç Paşa'nın kızı Hundi Hatun'un mezar taşındaki şahide, ayak taşı ve sanduka gövdesindeki yazılar da Arapça sülüs hatla yazılmıştır.

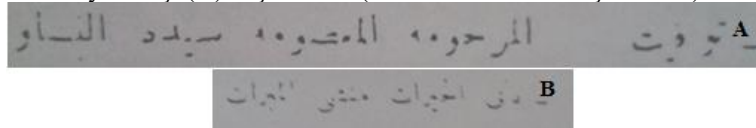

Fotoğraf 22. Yörgüç Paşa'nın Kızı Hundi Hatun'un Mezar Sandukası (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

Fotoğraf 23. Yörgüç Paşa'nın Kızı Hundi Hatun'un Sanduka Şahide (A) ve Ayak Taşı (B) İç Yüzleri, Şahide (C) ve Ayak Taşı (D) Dış Yüzleri (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

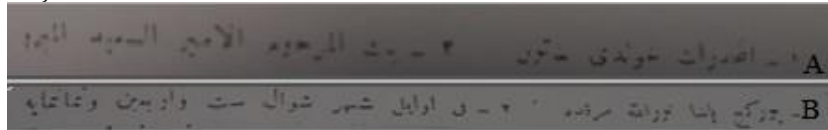
Fotoğraf 24a. Hundi Hatun'un Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metni,
b. Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metni

Hundi Hatun'un Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 24a) Transkripsiyonu:

1. Tuvviffiyeti'l-merhümetü'l e's-sittete
2. e'l-ma sume e's-seyyidete

Hundi Hatun'un Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 24b) Transkripsiyonu:

1. Bani'l hayrat münşi'i'lmü-berrat

Fotoğraf 25a. Hundi Hatun'un Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metni,
b. Sanduka Ayak Taşı Dış Yüzündeki Kitabe Metni

Hundi Hatun'un Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 25a) Transkripsiyonu:

1. El muhderat Hundi Hatun
2. binti e'l merhume'l-emir e's-saide'l mebrur

Hundi Hatun'un Sanduka Ayak Taşı Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 25b) Transkripsiyonu: Sandukanın şahide ve ayak taşı iç ve dış yüzlerindeki kitabe metnlerinin transkripsiyonu Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arş. Gör. Bahaddin Yaman tarafından 2002 yılında yapılmıştır.

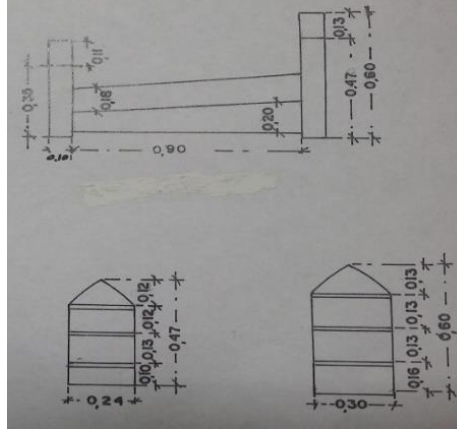
1. Yörgüç Paşa tâbet ruztûha fî şuhûr' i
2. Cemaziye'l ahir sene sitte erba in ve semanemi'e

Tercümesi: Ayak taşı dış yüzünde yer alan “Merhum emir hayırların banisi, iyiliklerin kaynağı Yörgüç Paşa'nın kızı merhume, altı yaşındaki masum hanımefendi Hundi Hatun 846 yılının Cemaziyelahir ayında

vefat etmiştir” ifadesinden Hundi Hatun’un Cemaziyelahir 846H/Temmuz 1442M yılında, babasından iki ay sonra ve 6 yaşında iken vefat ettiği belirtilmektedir. Sandukanın gövdesi üzerindeki yazılar yoğun kararmalar nedeniyle okunamamaktadır.

4.2.4. Yörgüç Paşa’nın Kızı Sitti Hatun’un Mezarı

Yörgüç Paşa’nın kızı Hundi Hatun mezarının kuzeyinde ve bu mezara komşu olan mezarın yekpare mermer sandukası şahide ve ayak taşı kalınlıkları da dahil 1.10 m. uzunluğunda olup, gövdesinin genişliği ise 0.38 m.dir. Sandukanın şahide 0.30x0.73 m., ayak taşı ise 0.24x0.47 m. ölçülerindedir (Şekil 9) (Fotoğraf 26, 27). Şahide ve ayak taşı üzerindeki kitabe sülüs hatla yazılmıştır. Sanduka şahide ve ayak taşı iç yüzlerindeki kitabe metinleri Fotoğraf 28a ve 28b’de, şahide ve ayak taşı dış yüzlerindeki kitabe metinleri ise Fotoğraf 29a ve 29b’de (Uzunçarşılı 1927: 118; Gün 1993: 50; Aydoğdu 1997: 23-25; Toruk 2002: 104-105) görülmektedir. Yörgüç Paşa’nın kızı Sitti Hatun’un mezar taşındaki şahide, ayak taşı ve sanduka gövdesindeki yazılar da Arapça sülüs hatla yazılmıştır.

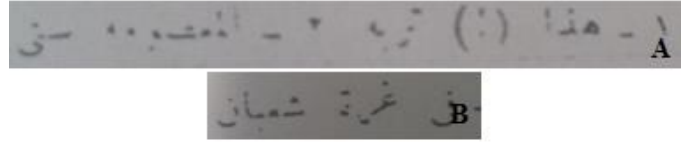
Şekil 9. Yörgüç Paşa’nın Kızı Türbesi, Sitti Hatun’un Mezar Sandukası (Toruk 2002)

Fotoğraf 26. Yörgüç Paşa’nın Kızı Sitti Hatun’un Mezar Sandukası (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

Fotoğraf 27. Yörgüç Paşa’nın Kızı Sitti Hatun’un Sanduka Şahide (A) ve Ayak Taşı (B) İç Yüzleri, Şahide (C) ve Ayak Taşı (D) Dış Yüzleri (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

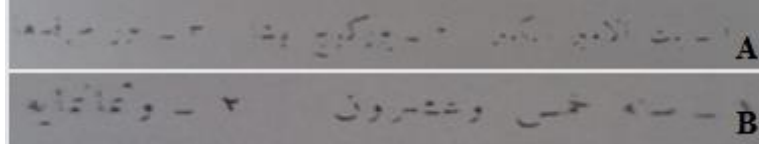
Fotoğraf 28a. Sitti Hatun'un Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metni,
b. Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metni

Sitti Hatun'un Sanduka Şahide İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 28a) Transkripsiyonu:

1. Haza türbet
2. el-ma'sume Sitte

Sitti Hatun'un Sanduka Ayak Taşı İç Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 28b) Transkripsiyonu:

1. Fi gurre-i Şaban

Fotoğraf 29a. Sitti Hatun'un Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metni,
b. Sanduka Ayak Taşı Dış Yüzündeki Kitabe Metni

Sitti Hatun'un Sanduka Şahide Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 29a) Transkripsiyonu:

1. Binti'l-emir e'l-kebir Yörgüç Paşa
2. Nevvera merkadeha

Sitti Hatun'un Sanduka Ayak Taşı Dış Yüzündeki Kitabe Metninin (Fotoğraf 29b) Transkripsiyonu:

1. sene hamse ve ısrın
2. ve semanemi'e

Tercümesi: “Bu mezar büyük emir Yörgüç Paşa’nın kızı Sitti Hatun’a aittir. Mezarı nurlansın 825 senesinin Şaban ayının ilk günü vefat etmiştir” ifadesi ile ayak taşının dış yüzünde bulunan 1 Şaban 825H/26 Aralık 1422M tarihinden, Sitti Hatun’un babasının ölümünden 22 yıl önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. Araştırmacıların Sitti Hatun’un mezarı ile ilgili aktarımları farklıdır. Uzunçarşılı Sitti Hatun’un mezarına yönelik şu ifadeleri aktarmaktadır (Uzunçarşılı 1927: 119). “...Yörgüç Paşa’nın bir kızı da Amasya’da Sultan Mesut Türbesi denilen türbede medfundur. Selçuklu eserlerinden olan bu güzel türbenin tezyinatlı kapısından girilince nihayetle büyük, orta ve küçük olmak üzere üç mermer sanduka görülür. Bu üç sandukanın yalnız birinin yazısı vardır. Yazısı olan, kapı tarafından birinci kabirdir. Kabrin şahide iç tarafında: Haza türbetü’l-masume ve dış tarafında binti’l-emir e’l kebir-Yörgüç Paşa nevvera merkadeha, Ayak taşının iç tarafında: fi gurre-i Şaban, dış tarafında ise: sene hamse ve ısrın ve semanemi’e. Babası Yörgüç Paşa camiye yapmadan evvel vefat eden kızı Sitti Hatun’u buraya defnetmiştir.” . Eldem de “Amasya’da Narlıbahçe’de bir türbede Yörgüç Paşa kerimesi Sitti Hatun’un kabri kitabesi” ifadesi ile Uzunçarşılı’nın aktarımlarını küçük farklılıklarla nakletmektedir (Eldem 1911: 531). Hüseyin “Bu türbenin içinde sanduka ve şebeke gibi bir şey olmayıp, bir tarafında Yörgüç Paşa’nın kızı medfundur” derken (Hüseyin 1986: 200), Akyurt ise “Sitti Hatun caminin binasından evvel 825H/1422M de vefat etmiş, Sultan Mesut Türbesi’ne defnolunmuştur” diye aktarmaktadır (Akyurt 1947: 37). Bu bağlamda Uzunçarşılı ve Akyurt’un da aktardığı gibi Yörgüç Paşa’nın, caminin yapımından sekiz yıl önce ölen küçük kızı Sitti Hatun’un ilk defnedildiği yerin Sultan Mesut Türbesi olduğu düşünülmektedir. Sitti Hatun’a ait sanduka üzerindeki kitabenin Sultan Mesut türbesindeki Sitti Hatun’un sandukasının kitabesi ile aynı olması Sultan Mesut türbesindeki sandukanın, cami yapıldıktan sonra, bilinmeyen bir tarihte, babasının türbesine getirildiğini düşündürmektedir.

Plan Şeması: Cami giriş eyvanı (E) mekânı batısında 1.87 m. genişliğindeki bir kemerle ayrılan türbe (F) 4.40x4.40 m. boyutlarında kare planlıdır. 0.50 m. su basmandan sonra 1.05 m. yüksekliğindeki taş döşeme üzerinde yer alan türbe 0.80 m. yüksekliğindeki taş korkuluklar ile çevrelenmiştir. Mekânda kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerde yer alan payeler ile payeler arasına atılan kemerler türbeyi sınırlandırmaktadır (Bkz. Şekil 3, Fotoğraf 9c). Mekânın üzeri 4.50 m. çapında kubbeye örtülü olup, kubbeye geçiş tek aşamada pandantifle sağlanmıştır. Geçiş elemanının başlangıç seviyesi, kemerlerin kesişme noktaları üzerinden başlamaktadır. Bu seviyede kare plan üzerinde dolaşan dar kuşak üzerine kubbe oturmaktadır.

Cephe Düzeni ve Bezemeler: Kuzey cephe 1.81 m. ayak, 4.35 m. kemer açıklığı ve tekrar 2.16 m. bir başka ayak genişliği ile sınırlandırılmıştır. Cephede mekânın geçişi sağlayan taş ayakların taşıdığı kemer

iki merkezli olup, geçme tekniği ve kırmızı-beyaz renkli boya ile şaşırtmalı örülmüştür. Kemerin yastığı düz olup, içbükey ve dışbükey profillidir. Cephenin ortasında, 0.50 m. yükseklikteki su basmanın üzerinde ve zeminden 1.66 m. yükseklikteki türbeye dört rıhtlı bir merdivenle çıkılmaktadır. Türbeye giriş 0.60x1.54 m. ölçülerinde, içbükey ve dışbükey profilli bir silme çevrelenmiş sivri teğet kemerli kapıdandır. Türbeyi üç yönden çevreleyen 0.80 m. yüksekliğindeki taş korkulukların kenarları profillidir. Batı cephe 1.67 m. ayak ve 4.24 m. kemer açıklığı ile sınırlandırılmıştır. Saçak silmesine kemerin kilit taşları ve karnı sarı-beyaz renkli boyanmıştır. Türbe zemin kotunda ve taş korkuluğun ortasında sivri kemerli 0.30x0.50 m. ölçülerinde küçük bir pencere yer almaktadır. Batı cephesinden bağlı olan türbenin güneyinde (caminin kuzey duvarı) herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Doğu cephe, 1.81 m. ayak ve 3.40 m. kemer açıklığı ile sınırlandırılmıştır. Ayağın doğu yüzünde, kemerin oturduğu üzengiye taşıyan üç volütlü konsollar beş sıra mukarnaslı yaşımaklı, küçük bir nişe dönüştürülmüştür. Mukarnasların altındaki yüzeyde dairesel madalyonlar yer almaktadır. Kemer kilit taşları kırmızı-beyaz renkli boyanmıştır. Korkuluğun orta yerinde yan yana açılmış sivri kemerli 0.30x0.50 ve 0.40x0.70 m. ölçülerinde iki küçük pencere yer almaktadır (Bkz. Fotoğraf 9c).

Türbede özellikle mermer ve kalem işi bezemeler farklı yerlerde ve çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Mermer mezar sandukaları üzerindeki yazılarda, Yörgüç Paşa'nın sandukasının şahide iç yüzü ve ayak taşı dış yüzü alınlığında, Yunus Bey'in sandukasının şahide iç yüzü ve ayak taşı dış yüzü alınlığında ve Hundi Hatun'un sandukasının ayak taşı dış yüzü alınlığı ve şahide iç yüzü alınlığındaki bitkisel motifler kullanılmıştır. Yörgüç Paşa'ya ait iki kademeli prizmatik sandukanın teğet kemerli şahidesinin iç yüzünde ince şeritlerle düzenlenmiş bölümler içerisine iki satır halinde yazı işlenmiştir. Alınlık ve altta sandukaya bağlanan kısmın köşelerindeki üçgen alanlarda kıvrık dal, palmet ve rumî motifler kullanılmıştır. Simetrik yerleştirilmiş kıvrık dallarla bağlanan iki iri rumînin uçlarının kesiştiği tepe noktasında palmet yer almaktadır. Palmetin ortasında hataînin saplarından ve tepesinden iki yana doğru çıkan rumîler takip etmektedir (Şekil 10) (Bkz. Fotoğraf 14a). Şahide dış yüzünde de aynı tarzda üç satır yazı bulunmaktadır. Taşın kalınlığını oluşturan yan kısımlarda, güneyden kuzeye doğru devam eden ve kartuşlar içerisinde verilmiş yazı yer almaktadır. Taşın alınlığı simetrik konumda, kıvrık ve rumî kompozisyonlar ile düzenlenmiştir. Teğet kemerli ayak taşının iç yüzünde şeritlerle oluşturulmuş yatay bir satır yazı bulunmaktadır. Taşın alınlığı ile sandukaya bağlanan kısmın köşelerindeki üçgen alanlarda kıvrık dal, palmet ve rumîler kullanılmış, taşın dış yüzünde aynı tarzda iki satır yazı işlenmiştir. Taşın kalınlığını veren yan kısımlarında ve şahide de olduğu gibi kartuşlar içerisinde yazı bulunmaktadır. Sandukanın güney yan yüzünde alt kısımlarda yapraklı, kıvrık dal motifi yer almaktadır. Sanduka uzunluğunca devam eden dalgalı bir eğrinin oluşturduğu ana hattan ayrılan kıvrımlar, stilize edilmiş iri yaprak taşımaktadır. Sandukanın üzerinde kartuşlar içerisine yerleştirilmiş yazı ile kartuşlar ikişerli grup halinde oluşturulmuştur. Kartuşların uçlarının birleştiği yerde alt ve üstte kalan boşluklar, iki yandan birer rumî ve ortada bunlara bağlanan palmet ile doldurulmuştur.

Şekil 10. Yörgüç Paşa'nın Mezar Sandukası Şahide İç Yüzü (Toruk 2002)

Yunus Paşa'ya ait prizmatik sandukanın teğet kemerli şahidesinin iç yüzünde, yatay bölüm içerisinde bir satır celi sülüs yazı bulunmaktadır. Alınlıkta rumî ve kıvrık dallardan oluşan simetrik bir kompozisyon yer almaktadır. Ters yönlü yukarı uzanan uçlarıyla iki rumî birleşerek tepedeki palmet ile bağlanmaktadır. Rumîlerin ortasında yer alan hataîye bağlanan kıvrık dallar iki yöne simetrik şekilde rumîler salmaktadır. Taşın altta sandukaya bağlanan köşelerindeki üçgen alanlarda bezeme kararma nedeniyle anlaşılmamaktadır. Taşın dış yüzünde aynı tarzda iki satır yazı mevcuttur. Alınlıkta yer alan kompozisyon

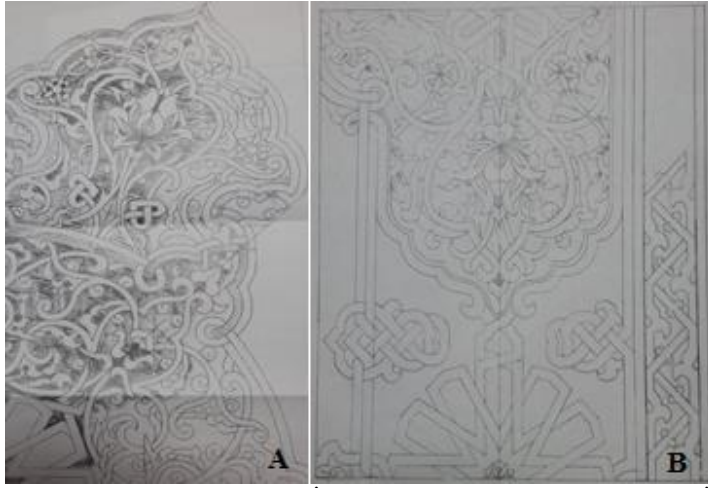
yine şahide iç yüzünde olduğu gibi simetrik yerleştirilmiş kıvrık dal ve rumîlerden oluşturulmuştur. Alınlıkta kararına olduğu için motifler tam olarak seçilememektedir. Taşın kalınlığını veren yan kısımlarında güneyden kuzeye doğru devam eden dört kartuş içerisinde yazılar mevcuttur. Sandukanın ayak taşının iç yüzünde bir satırlık yazı, yatay şeritlerle ayrılan bölüm içinde verilmiştir. Taşın alınlığında rumîli kıvrık dallar bulunmaktadır. Motifler şahide iç ve dış yüzü alınlığında yer alan kompozisyonlarla benzerlik göstermektedir. Taşın kalınlığını oluşturan yan kısımlardaki kompozisyonda dalgalı kıvrımlar ve iri stilize edilmiş yapraklar dikkat çekmektedir. Taşın dış yüzünde iki satır yazı vardır. Alınlığı simetrik yerleştirilmiş kıvrık dal ve rumîlerle oluşturulmuştur. Taşın kalınlığını oluşturan yan kısımlarda motifleri algılanamayan bir bezeme şeridi yer almaktadır. Sandukanın gövdesinin üzerini kaplayan yazılar kartuşlar içerisinde yer almaktadır. Kartuşların köşelerinde kalan boşluklarda rumî bulunmaktadır.

Hundi Hatun'a ait prizmatik sandukanın teğet kemerli şahidesinin iç yüzünde şeritler, yukarı doğru uzayarak ve uçları birleşerek tepedeki palmetin altına bağlanmaktadır. Rumîlerin ortasında düğüm oluşmuştur. Taşın alt kısımlarında rumîli kıvrık dallarla oluşturulmuş basit bir şerit bulunmaktadır. Taşın dış yüzünün alınlığında yine ters yönlü iki rumînin yukarı doğru uzayan uçları birleşmektedir. Burada düğüm motifi yerini hataîye bırakmıştır. Hataîye bağlanan kıvrık dallar iki yana simetrik olarak rumîler salmaktadır. Ayak taşının iç yüzü ile dış yüzü alınlıklarındaki simetrik yerleştirilmiş kompozisyonlarda da salınan rumîler ve birbirleriyle kesişen kıvrık dallar ve tepede palmet görülmektedir. Sandukanın üzerindeki yazılar Yörgüç Paşa ve Sinan Paşa'nın sandukalarının üzerlerinde olduğu gibi kartuşlar içerisine işlenmiştir. Kartuşların köşelerinde kalan boşluklar yine rumî ile doldurulmuştur.

Sitti Hatun'a ait sandukanın sivri kemerli şahidesinin iç yüzünde alınlık dahil iki satır, dış yüzünde ise alınlık dahil üç satır yazı işlenmiştir. Yazılar şeritlerle dolanan bölümler içerisinde verilmiştir. Sivri kemerli ayak taşının iç yüzünde alınlığı da içine alan bölümde bir satır yazı mevcuttur. Bundan başka taşın dış yüzünde iki satır ve sandukanın üzerinde de kartuşlar içerisinde yazılar kullanılmıştır. Yazıların baş ve sonlarında birer rozet çiçeği işlenmiştir. Hattatı bilinmeyen sülüs ile yazılmış tüm hat örneklerinde kabartma tekniği ve Yörgüç Paşa Türbesi'ndeki mezar taşlarındaki bezemelerde başta rumî olmak üzere palmet, kıvrık dal, rozet ve düğümden oluşan altı çeşit motif kullanılmıştır (Tablo 2). Kalem işi bezemeler kubbe, kubbe geçiş elemanları, kubbe kasnağı ile Sitti Hatun'a ait sanduka şahidesinin alt köşelerinde yer almaktadır. Sandukanın şahide alt köşelerinde karşılıklı yerleştirilmiş papatyayı andıran, renkleri ve konturları algılanamayan çiçek motifleri kullanılmıştır. Kubbe göbeğinde merkezde on iki kollu yıldız ve etrafında palmet-rumîlerden oluşan kompozisyonun, kubbe çevresinde de kullanıldığı ve kubbe bileziğini zikzak motiflerin çevrelediği görülmektedir (Şekil 11) (Fotoğraf 30).

Tablo 2. Yörgüç Paşa Türbesi'nin (F) Mezar Taşlarında Kullanılan Malzeme ve Motifler

Motif Adı	Kullanıldığı Yer	Malzeme	Türü
Palmet	Yörgüç Paşa sandukasının şahide iç yüzü ve ayak taşı iç yüzü ile üzeri	Mermer	Üç dilimli
Rumi	Yörgüç Paşa'ya ait sandukanın şahide iç ve dış yüzü alınlığı ile ayak taşı iç yüzü alınlığı	Mermer	Basit dilimli
	Hundi Hatun'a ait sandukanın şahide iç yüzü alınlığı ile ayak taşı iç ve dış yüzü alınlığı	Mermer	Üç dilimli
	Yörgüç Paşa'ya ait sandukanın yan yüzü	Mermer	Basit
	Yunus Paşa'ya ait sandukanın şahide iç ve dış yüzü alınlıkları ile ayak taşı iç ve dış yüzü alınlıkları	Mermer	Basit
	Yunus Paşa'ya ait sandukanın yan yüzlerinde kartuşlar içine yazının köşelerinde	Mermer	Basit
	Hundi Hatun'a ait sandukanın şahide iç yüzü alınlığı ile iç yüzü alt kenarları	Mermer	Basit
	Hundi Hatun'a ait sandukanın ayak taşı iç ve dış yüzü alınlıkları	Mermer	Basit
Kıvrık dal	Hundi Hatun'a ait sandukanın üzerindeki kartuşlar içerisindeki yazıların köşeleri	Mermer	Basit
	Yörgüç Paşa'ya ait sandukanın şahide iç alınlığı	Mermer	Çiçek formu
	Yörgüç Paşa'ya ait sandukanın şahide iç ve dış yüzü ve ayak taşı iç yüzü	Mermer	Basit
	Yörgüç Paşa'ya ait sandukanın güney yan yüzü alt kısımları	Mermer	Yapraklı
Rozet	Yunus Paşa'ya ait sandukanın şahide iç ve dış yüzü alınlığı ile ayak taşının iç ve dış yüzü alınlıkları	Mermer	Basit
	Hundi Hatun'a ait sandukanın şahide iç yüzü alt kısımları ile ayak taşının iç ve dış yüzü alınlığı	Mermer	Basit
	Sitti Hatun'a ait sandukanın üzerindeki kartuşlar içerisindeki yazıların başında ve sonunda	Mermer	-
Düğüm	Hundi Hatun'a ait sandukanın şahide iç yüzü	Mermer	-

Şekil 11. Yörgüç Paşa Türbesi Kubbe İçi (A) ve Kubbe Kuşağı (B) Kalem İşi Bezeme (VGMA, 1975-76; Toruk 2002)

Fotoğraf 30. Yörgüç Paşa Türbesi Kubbe Kalem İşi Bezeme (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019)

Malzeme ve Duvar Tekniği: Türbede batı yönünde bağımlı olduğu camide olduğu gibi taş, mermer ve devşirme malzemeler ile kurşun ve boya kullanılmıştır. Taş malzeme yığma yapım tekniğinde cephelerde, su basmanda, zemin döşemesinde, merdivenlerde ve yapıyı çevreleyen korkuluklarda 0.80-0.90 m. boyutlarında değişen köfeki taştan ve sıfır derzlidir. Yapı genelinde ve güneyde zeminde yer yer döşenen kırmızı-beyaz renkli boyanmış taşlar da dahil olmak üzere iri boyutlu taş kullanılmıştır. Girişin doğu ve batısındaki ayaklarda, sıfır derzde kesme taş ile örülmüştür. Kubbe, kubbeye geçiş elemanları, kubbe kuşağı ile kubbe kasnağının ve kemerlerin sıvalı olması ne tür bir malzemeden yapıldıklarını zorlaştırmakla birlikte tuğladan örülmüş olabileceğini düşündürmektedir. Mezar sandukalarının tamamı yekpare mermerden yapılmıştır. Sivri teğet kemerli giriş kapısı, doğu ayağında kemerli giriş kapısı ve bu kemerin oturduğu üzengiye taşıyan konsollarda da mermer kullanılmıştır. Yapıda Sitti Hatun'a ait sandukanın şahide alt köşelerinde, kuzey ve doğu cephelerinde kubbe içinde, kubbe geçiş elemanlarında, kemerlerde, kemer kilit taşlarında kırmızı-beyaz renkli boya ve batı cephesinde kemerin iç yüzünde ve kemer karnında sarı-beyaz renkli boya görülürken, batı ve doğu cephelerinde kemer kilit taşlarında renk kullanılmamıştır (Bkz. Fotoğraf 9, 10). Kubbe göbeğinde, çevresinde, bileziğinde ve geçiş elemanlarında yer alan bitkisel ve geometrik bezemelerde ise kırmızı başta olmak üzere mavi ve yeşil renk kullanılmıştır.

5. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

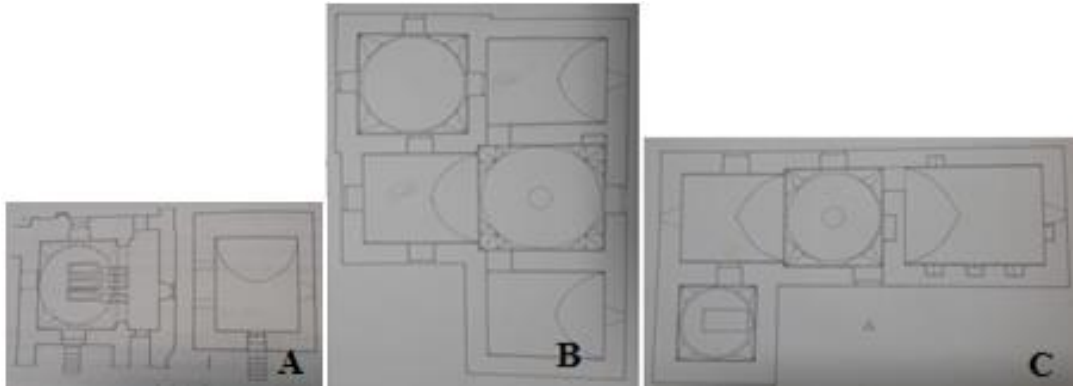
Cami, medrese, hamam, han ve imaretten oluşan (Bkz.Şekil2) ve kapsamlı bir yapı topluluğu olarak inşa edildiği anlaşılan külliyyeden günümüze sadece cami ile cami giriş eyvanının (E) batısında yer alan türbe (F)ulaşabilmiştir. Çok işlevli ters T (zâviyeli) plan şeması içerisinde tasarlanmış türbe, aynı dönem içerisinde yapılmış ve bir camiye bağımlı türbelere göre farklılık göstermektedir. Bu özelliğinden dolayı türbe zaviyeli yapılara bağlı türbeler ile plan şeması, yapım tekniği, cephe düzeni ve bezeme, kullanılan malzeme açısından karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anadolu'da bilinen erken tarihli hankâh veya zaviyelerde (Konya Sahip Ata Hankâhı, Tokat Ebu'l Şems Hankâhı, Şeyh Mekkun Hankâhı, Tokat Halef Gazi Hankâhı, Tokat Sümbül Baba Zaviyesi, Tokat Abdullah bin Muhyi Zaviyesi, Çorum Ahi Evren Zaviyesi, Tokat Hacı Lülü Zaviyesi, Manisa İvaz Paşa Cami Türbesi, Amasya Mehmed Paşa Zaviyesi, Bursa Hamza Bey Zaviyesi) sufi hareketin bir şeyh tarafından dini eğitim şeklinde yürütüldüğü ve zamanla bu hareketin tarikatlar şekline dönüştüğü bilinmektedir. Bu nedenle bu tip yapıların erken örneklerine hankâh/tekke/zaviye kavramı yükleyerek ayırmak neredeyse olanaksızdır. Yukarıda sözü edilen erken dönem örneklerde de olduğu gibi bu tip yapılarda yapıya bağımlı kabir (türbe) yer almaktadır. Bu örneklerde yer alan kabir-ibadet mekânı (mescit) ilişkisi zamanla türbe bağlantılı mescitleri meydana getirmiştir. Mescit-türbe bağlantılı bu tip yapılara kubba/makam/meşet/zaviye gibi isimlerin verildiği bilinmektedir. Bu tür yapıların bazıları sahabe ve evliya kabirleri ile inilitilidir ve genellikle bu kabirlerde yatanlar zaviye/hankâh/tekkeyi kuran şeyh ve evliya niteliğindeki kişilerdir. Hz. Muhammed'in kabrinin yaşadığı evin (Mescid-i Nebevi) bir köşesinde yer alması, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de bu eve gömülmelerini takiben şeyhler veya evliyalar tarafından bu ritüelin sürdürülmesi ile yerleşen zaviyeli yapılara bağımlı türbe geleneğinin 15. yüzyıldan itibaren terk edildiği söylenebilir. Yörgüç Paşa Cami'ne bağımlı türbede de erken dönem örneklerinde olduğu gibi bu geleneğin etkisi olduğu düşünülebilir.

Zaviyeli yapıların erken örnekleri arasında görülen Konya Sahip Ata Cami'ne bağlı türbe (1279) (Karamağaralı1982:49-75; Önge 1984: 281-82; VGMA) yapıya bağımlı, üzeri kubbe örtülü ve kare mekânlı olması nedeni ile Yörgüç Paşa Türbesi ile benzeşmektedir. Yörgüç Paşa Türbesi'nde kubbeye pandantiflerle geçilirken, bu türbede üçgen kuşak kullanılmış olması, Yörgüç Paşa türbe girişinin kuzeyden avluya açılırken, bu türbede girişin bir dehliz altından geçilerek ulaşılan kapı ile orta sofaya açılması, duvarları olmayan ve kemerlerin taşıdığı açık türbe (baldaken) konumundaki Yörgüç Paşa Türbesi'nden farklı olarak burada kemer açıklığının olduğu kuzey cephesi dışında diğer cephelerin duvarlarla kapatılmış olması iki yapı arasındaki farklılıklardır (Şekil 12a) (Fotoğraf 31a).

Yörgüç Paşa Türbesi ile karşılaştırılan ikinci yapı Tokat'ta Hükümet Meydanı'nda Ali Paşa Cami'nin doğusunda yer alan ve giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre Sultan II. Mesut'un (1284-1296) şeyhlerinden Ebu'l Şems bin el-Hüseyin tarafından 687H/1288M yılında yapılmış olan Ebu'l Şems Hankâhı'dır (Numan 1982: 179; Emir 1994: 26). Yapı halk arasında banisinin adıyla değil, yapıyı onartan kişi olabileceğini ileri sürülen (Numan 1982: 181; Emir 1994: 26-28) Vezir Ahmed Paşa'nın adı ile anılmaktadır. Hankâhın restorasyonu öncesinde (Emir 1994: 30) ayakta kalan tek bölümü olan türbe, yapıya bağımlı olmasının yanı sıra, Sahip Ata Türbesi'nde de olduğu gibi üzeri kubbe örtülü, kare mekânlı olması bakımından Yörgüç Paşa Türbesi'ne benzemektedir. Yörgüç Paşa Türbesi'nde girişin kuzeyden cami avlusuna açılması ve kubbeye pandantiflerle geçilmesinden farklı olarak, Ebu'l Şems Hankâhı'na bağlı türbenin girişi kuzeybatı köşedeki oda döşemesinin 0.40 m. yukarısında sivri kemerli alçak bir kapı ile sağlanmakta ve yalın üçgen kuşakla geçilen kubbe duvarlara oturmaktadır (Şekil 12b) (Fotoğraf 31b).

Yörgüç Paşa Türbesi'ne benzer bir başka örnek olan, Yeşilirmak kenarında Köprübaşı mevkiinde yer alan ve üzerinde kitabesi bulunmayan Tokat Şeyh Mekkun Hankâhı'nın, Tokat Müzesi Eski Eserler Defterinde yayınlanmış olan kitabesinde (Karagülle 1929: 37; Env No: 196) II. Mesut Dönemi'nde (1284-96) imaret olarak yaptırıldığı yazılıdır. Bani ismi ve tarih yer almamakla birlikte Sühreverdi tarikatına mensup Şeyh Mekkun tarafından yaptırılmış olabileceğini aktaran araştırmacılar olduğu gibi (Karamağaralı 1976: 250-51; Numan 1982: 153), yapının kitabesinin aslında imarete ait olduğunu ve imaretin kapısı üzerinde iken bilinmeyen bir tarihte yakınındaki köprünün üzerine konulduğunu, (neden göstermeksizin) yapının 1277-1278 yılları arasında inşa edilmiş olabileceğini düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır (Numan 1982:152-153). Karamağaralı, tekke ve zaviyelerin duvarlarında ve kapılarında görülen motiflerin o tekkenin inançları ile ilgili olabileceği görüşü ile yapının orta sofasının kuzey duvarında yer alan iki geyik arasındaki insan figürlerinden hareketle, Sühreverdi tarikatı mensuplarına ait bir yapı olabileceğini düşünmektedir (Karamağaralı 1976: 250-51). Hankâh veya imaret olarak nitelendirebilecek yapının türbesi, yapıya bağımlı (Emir 1994), üzeri kubbe örtülü ve kare mekânlı olması ile Yörgüç Paşa Türbesi'ne benzemektedir. Yörgüç Paşa Türbesi'nin kuzeyde, giriş eyvanı batısında yer alırken, Şeyh Mekkun Türbesi'nin yapının güneydoğusunda yer alması ve kubbesinin üçgen kuşaklar aracılığı ile duvarlara oturması; Yörgüç Paşa Türbe girişinin kuzeyden avluya açılırken, bu yapının doğu eyvanının güney duvarı ortasına açılması, Yörgüç Paşa Türbe'sinde kubbeye pandantiflerle geçilirken, bu yapıda üçgen kuşakla geçilmesi iki yapı arasındaki farklılıklar arasında sayılabilir (Şekil 12c) (Fotoğraf 31c).

Şekil 12a. Konya Sahip Ata Hankâhı Plan (VGMA), **b.** Tokat Ebu'l Şems Hankâhı Plan (Emir 1994), **c.** Tokat Şeyh Mecnun Hankâhı Plan (Emir 1994)

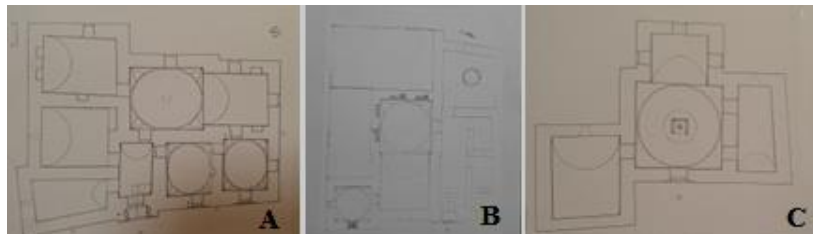

Fotoğraf 31a. Konya Sahip Ata Cami (Dikmen ve Toruk Arşivi 2015), **b.** Tokat Ebu'l Şems Hankâhı (Emir 1994), **c.** Tokat Şeyh Mecnun Hankâhı (Emir 1994)

Günümüzde Emniyet binasının arkasında yer alan Tokat Halef Gazi Hankâhı, batı cephesinde giriş kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesine göre 1291-1292 yıllarında Halef bin Süleyman (hakkında şimdilik herhangi bir bilgi bulunamamıştır) tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde bak ve Darru'l-ilim (Kuran, hadis ve fıkıh eğitim yeri) ve'l amel (Dince makbul olan işler), Amael-i Salih olarak anılması yapıyı benzerlerinden farklılaştırmaktadır. Türbeyi giriş hankâhın kare mekânlı üçgen kuşak geçişli kubbeyle örtülü mescidinin güney duvarına açılan kapıdandır. Türbe üzeri kubbe örtülü, kare mekânlı tek birimden oluşması nedeniyle Sahip Ata Cami, Ebu'l Şems ve Şeyh Mecnun hankâhları (Emir 1994: 57-60) ve Yörgüç Paşa Türbesi ile benzerlik göstermekle birlikte, kubbeyle üçgen kuşakla geçilmesi ve kuşakların duvarlar üzerine oturması bakımından Yörgüç Paşa Türbesi'nden farklılaşmaktadır (Şekil 13a) (Fotoğraf 32a).

Karşılaştırma yapılan bir başka örnek, Tokat'ta Gök Medrese'nin kuzeyinde yer alan, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre 1291-1292 yılları arasında Muinüddin Pervane'nin II. Mesut ile evlenen kızının azatlığı olarak bilinen Sümbül bin Abdullah tarafından Dar'us-suleha olarak inşa edilmiş Sümbül Baba Zaviyesi'dir. Zaviyenin (Numan 1982: 278; Emir 1994: 52) güneydoğu köşesinde ve yapıya bağımlı olan türbe Yörgüç Paşa Türbesi başta olmak üzere örneklenen diğer türbeler gibi üzeri kubbe örtülü kare mekânlı tek birimden oluşmaktadır. Yapı kubbeyle geçiş elemanlarının üçgen kuşak olması, kuşakların duvarlara oturması, giriş açıklıklarının farklı yerlerde olması bakımından Yörgüç Paşa Türbesi'nden ayrılmaktadır (Emir 1994) (Şekil 13b) (Fotoğraf 32b).

Yörgüç Paşa Türbesi ile benzerlik gösteren diğer bir yapı da Tokat'ta kuzey cephede yer alan giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre Abdullah bin Muhyi tarafından 1317 yılında yaptırıldığı bilinen (Numan 1982: 726; Emir 1994: 65-71) ve yapının batısında ve yapıya bağımlı olan türbe, banisi Abdullah bin Muhyi'nin ölümünden (1317) sonra zaviyenin batı odasına bitişik olarak inşa edilen Tokat Abdullah bin Muhyi Zaviyesi'dir (Emir 1994: 75). Zaviyede girişi batı odasına açılan, üçgen kuşaklarla geçilen ve üzeri kubbe örtülü kare mekândan oluşan bir plana sahip olan türbe; bir yapıya bağımlı olması, üzeri kubbeyle örtülü ve kare mekânlı olması nedeniyle Yörgüç Paşa Türbesi'ne benzemektedir (Şekil 13c) (Fotoğraf 32c).

Şekil 13a. Tokat Halef Gazi Hankâhı (Emir 1994), **b.** Tokat Sümbül Baba Zaviyesi (Emir 1994), **c.** Tokat Abdullah bin Muhyi Zaviyesi (Emir 1994)

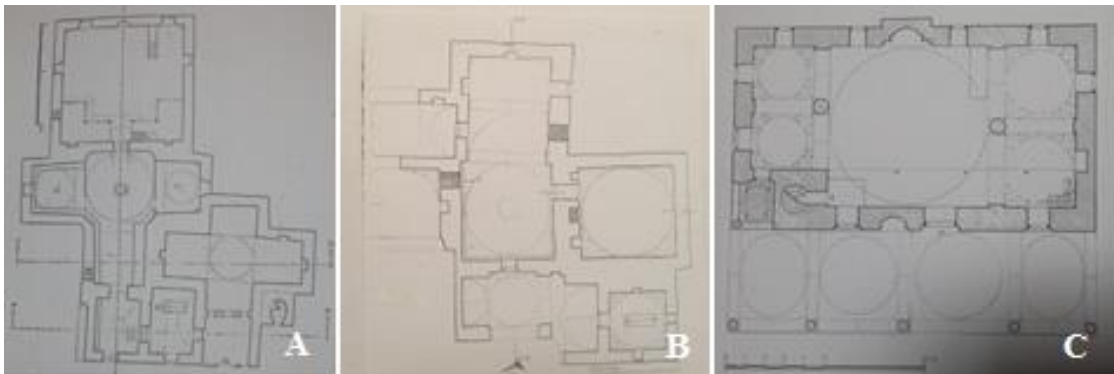

Fotoğraf 32a.Tokat Halef Gazi Hankâhı (Emir 1994), **b.**Tokat Sümbül Baba Zaviyesi (Emir 1994), **c.**Tokat Abdullah bin Muhyi Zaviyesi (Emir 1994)

Çorum Mecitözü Elvan Çelebi veya Tekke Köyü olarak bilinen köyde yer alan Çorum Ahi Evren Zaviyesi de Yörgüç Paşa Türbesi ile karşılaştırılan örneklerden biridir. Yapının giriş cephesi üzerinde bulunan kitabeye göre 1281-1283 yılları arasında (Eyice 1962: 54; 1969: 236); kuzeybatısında yer alan türbenin kapısı üzerindeki kitabeye göre ise Ahi Evren tarafından 1307 yılında yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir (Eyice 1969: 217).Zaviyenin kuzeybatısındaki haçvari planlı, kubbeli orta bölümüne açılan, ölçüleri birbirinden farklı, beşik tonozlu dört eyvan bir mekânlı türbenin yerinde (plan şeması ve kullanılan devşirme malzemedan hareketle), daha önce bir Hristiyan yapısı olabileceği düşünülmektedir (Eyice 1969:235). Türbenin zaviyeye bağımlı olması, yoğun devşirme malzeme kullanılması dışında Yörgüç Paşa Türbesi ile benzer yönü bulunmamaktadır (Şekil 14a) (Fotoğraf 33a).

Yörgüç Paşa Türbesi ile karşılaştırılan diğer bir örnek de Tokat Hacı Lülü Zaviyesi'dir. Tokat Turhal Dazya (Gümüştöpe) Köyü'nde yer alan ve kuzey cephedeki giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre 1375 yılında Ertanoğulları'ndan Mehmed oğlu Sultan Alaeddin Ali tarafından inşa edildiği bilinen Hacı Lülü Zaviyesi'nin kuzeybatı köşesinde, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre yapının 1388 yılında Abdullah oğlu Hacı Lülü tarafından yenilendiği ve büyük olasılıkla bu yenilenme sırasında yapıya giriş mekânı ve Dar'ülhuffaz'ın eklendiği anlaşılmaktadır (Yurdakul 1969:245-246; Uzunçarşılı 1968: 191-245; Oral 1962: 147-150; Gökbilgin 1979: 404). Uzunçarşılı, zaviyenin kapısı üzerinde bulunan 1375 tarihli kitabede Abdullah oğlu Lülü'yü -yanlışlıkla olmalı ki- Hacı Bulu olarak okumuş (Uzunçarşılı 1968: 231), Uzunçarşılı'yı kaynak gösteren Yurdakul'da aynı hatayı yapmış olmalıdır (Yurdakul 1969:245). Zaviyenin kuzeybatı köşesinde bulunan türbe; kubbe ile örtülü kare mekân ve mekânın doğusunda yer alan (zaviyenin kubbeli giriş eyvanına açılan) tonoz örtülü bir eyvandan ibarettir. Ali Baba Türbesi olarak da bilinen türbe, yapıya bağımlı olması, giriş eyvanına açılması, kubbe ile örtülü kare mekândan oluşması ve yer yer devşirme malzeme barındırması bakımından Yörgüç Paşa Türbesi'ne benzemekle birlikte; zaviyenin giriş eyvanına açılan, doğusundaki tonoz örtülü eyvanı ve kubbeye geçiş elemanlarının üçgen kuşak olması bakımından farklıdır. (Şekil 14b) (Fotoğraf 33b) (Yurdakul 1969: 19-20).

Yörgüç Paşa Türbesi'ne en çok benzeşen yapı Manisa İvaz Paşa Cami Türbesi'dir. Harim kapısı üzerindeki kitabesine göre II. Bayezid Dönemi'nde(1484) yaptırıldığı bilinen (Acun 1999: 107) yapının banisi İvaz Paşa'nın kitabeden Abdülmümin adında bir kişinin oğlu ve II. Bayezid Dönemi ümeralarından biri olduğu anlaşılmakla birlikte, kimliği hakkında detaylı bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Caminin dört bölümlü üzeri kubbeli son cemaat yerinin güneydoğu dış köşesinde yer alan türbenin kuzey ve batısı harim duvarlarıyla sınırlandırılmıştır. Üzeri pandantif geçişli kubbeyeyle örtülü mezar odasının içinde üç sanduka bulunmaktadır. Türbenin cami ile aynı tarihte planlandığı aktarılmaktadır (Acun 1999: 110). Caminin kuzeydoğu köşesinde yer alan türbe; konumu, kubbe geçiş elemanında pandantif kullanılması, doğu ve kuzey cephesinde duvar yerine kemer açıklığı olması nedeni ile Yörgüç Paşa Türbesi'ne en çok benzerlik gösteren yapıdır (Şekil 14c) (Fotoğraf 33c).

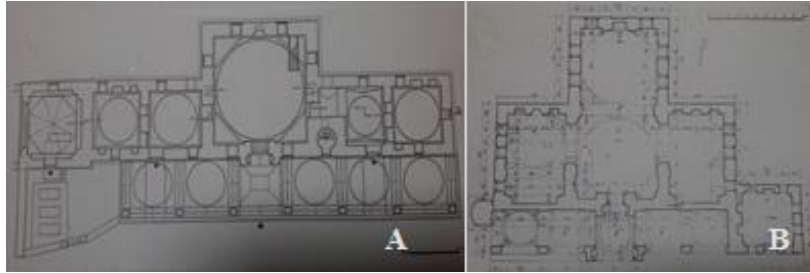
Şekil 14a. Çorum Mecitözü Ahi Evren Zaviyesi (Eyice 1969), **b.**Tokat Hacı Lülü Zaviyesi (Yurdakul 1969), **c.**Manisa İvaz Paşa Cami (Acun 1999)

Fotoğraf 33a. Çorum Mecitözü Ahi Evren Zaviyesi (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019), **b.** Tokat Turhal Gümüştop Köyü Hacı Lülü Zaviyesi (Yurdakul 1969), **c.** Manisa İvaz Paşa Cami Türbesi (Acun 1999)

Yörgüç Paşa Türbesi'ne hem benzerlik hem de farklılık gösteren bir yapı da Amasya Mehmed Paşa Zaviyesi'dir. Kendi adıyla anılan mahallede yer alan ve giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre 1486 yılında yaptırıldığı bilinen yapı (Yüksel 1981: 40-44; Urak 1994: 316-320), II. Bayezid Dönemi vezirlerinden Mehmed Paşa (Yörgüç Paşa'nın kardeşi Hızır Paşa'nın oğlu) tarafından inşa edilmiştir (Hüseyin 1911: 211; Akyurt 1947; Yüksel 1983: 44). Yapıda ibadet mekânının doğusundaki ikinci odanın doğu duvarını müşterek kullanan, pendentif geçişli sekiz dilimli kubbeyle örtülü, kare mekân türbedir. Zeminden 0.80 m. yüksekte konumlanan türbeye kuzey cephede dörtlihtli merdivenle çıkılan kapıdan ulaşılmaktadır. Doğü cephesi bir kemer açıklığına sahiptir. Camiden kısa bir süre sonra önce yapılmış olabileceğini söylenebilecek (Urak 1994: 316-32; Toruk 2002: 150) türbenin içindeki kitabesiz sandukanın kime ait olduğu bilinmektedir. Türbe zaviyeli camiye bağlı, pendentif geçişli kubbeyle örtülü, kare bir mekândan ibaret olması nedeniyle Yörgüç Paşa Türbesi ile benzeşmektedir. Yörgüç Paşa Türbesi'nin üç tarafı kemer açıklığı şeklinde açıkken, bu türbede sadece doğü cephesinin kemer açıklığı şeklinde düzenlenmiş olup, kemer duvarlara bağımlı ayaklara oturmaktadır. Ayrıca türbe konum açısından da Yörgüç Paşa Türbesi'nden ayrılmaktadır (Şekil 15a) (Fotoğraf 34a).

Bursa Hamza Bey Zaviyesi de Yörgüç Paşa Türbesi ile benzeşmektedir. Bursa Muradiye Mahallesi'nde yer alan ve vakfiyesine göre 1554 yılında inşa edilmiş olan zaviyenin son cemaat yeri batısında bulunan türbe, pendentif geçişli kubbe ile örtülü kare bir mekândan ibarettir (Ayverdi 1989b: 89-97). İnşa tarihi bilinmemekle türbenin zaviye ile eş zamanlı inşa edildiği ve türbenin Hamza Bey'in zevcelerine (kimler olduğu bilinmiyor) ait olduğu aktarılmaktadır (Ayverdi 1989b:157). Türbenin kuzey cephede yer alan kapısı avluya açılmaktadır. Türbe yapının kuzeybatı köşesinde olması ve pendentif geçişli kubbe ile kapatılmış, kare mekân ihtiva etmesi nedeniyle Yörgüç Paşa türbesini çağrıştırmaktadır (Şekil 15b) (Fotoğraf 34b).

Şekil 15a. Amasya Mehmed Paşa Zaviyesi (Urak 1994), **b.** Bursa Hamza Bey Zaviyesi (Ayverdi 1989b)

Fotoğraf 34a. Amasya Mehmed Paşa Cami Türbesi (Dikmen ve Toruk Arşivi 2019), **b.** Bursa Hamza Bey Cami Türbe Girişi (Ayverdi 1989b)

Bu yapılardan başka yapıya bağımlı diğer türbeler arasında Adana Ulu Cami'ye bağlı türbe (1513-1541) (Çam 1988: 16-17), Kilis Hindlioğlu Cami'ye bağlı türbe (16. yüzyıl ilk yarısı) (Dündar 1999: 156-58) ile Amasya Yakup Paşa (Pir İlyas) Tekkesi'ne bağlı türbe (1497-1498) ve üzeri kubbe örtülü kare mekânlı türbe örnekleri arasında sayılabilir (Ayverdi 1989a: 26-33; Urak 1994: 236-49).

Yörgüç Paşa Türbesi'ndeki sandukalar değerlendirildiğinde; prizmatik gövdeli, mermer dört sandukanın şahide ve ayak taşlarının teğet kemerli olduğu söylenebilir. Amasya'da prizmatik gövdeli mermer sandukalar arasında; Sitti Hatun binti Osman'ın (1363) (Aydoğdu 1997), Şadgeldi Paşa'nın (1381-82) (Urak 1994: 190-195; Aydoğdu 1997)Şahrubinti Burak Bey'in (1475) (Aydoğdu 1997), Yörgüç Paşa'nın hanımı Şahbalu Hatun'un sandukası (Ayverdi 1989a: 226) ve kime ait olduğu bilinmeyen 1488-1489 tarihli sanduka (Aydoğdu 1997) sayılabilir. Bundan başka Tokat Horozlu İmaretinde iken, daha sonradan müzeye kaldırılan 12 sanduka (Ayverdi 1989a: 206-207) ile Bursa'da Yiğit Köhne Cami'nin haziresinde yer alan Yiğitoğlu Hacı Ali'nin mezar sandukası da (853H/1450-51M) (Ayverdi 1989a: 350) bu tip sandukalara örnek gösterilebilir. Bunlardan Şahrubinti Burak Bey sandukasının şahide ve ayak taşları sivri kemerli olmakla birlikte, diğer sandukaların şahide ve ayak taşları Yörgüç Paşa Türbesi'ndeki sandukalar gibi teğet kemerlidir. Türbedeki dört sandukanın ayak taşı iç ve dış yüzleri ile şahide iç ve dış yüzlerindeki rumî, palmet, kıvrık dal ve hataî gibi bitkisel motiflerden oluşan bezemeler; söz edilen sandukalardan Şahrubinti Burak Bey sandukası (şahide ve ayak taşının iç ve dış yüzü alınlıklarındaki rumîler) Yörgüç Paşa'nın hanımı Şahbalu Hatun'un sandukası ile kime ait olduğu bilinmeyen 1488-1489 tarihli sanduka da (şahide ve ayak taşının iç yüzü alınlıklarında rumî ve vepalmet) görülmektedir. Bursa'da Yiğitoğlu Hacı Ali'ye ait olduğu bilinen sandukanın şahide ve ayak taşı iç yüzü alınlıklarında da benzer motifler mevcuttur. Sandukalardaki yazılar o sandukanın kime ait olduğunu ve kişinin ölüm tarihini vermesi bakımından birer tarihi vesika olmanın yanı sıra, çok yönlü değerlere de sahiptir. 14. ve 15 yüzyıla ait sandukalarda; gövde dahil, şahide ve ayak taşı iç ve dış yüzlerinde yoğun bir şekilde sülüs hatla yazılmış Arapça yazılar; kimi zaman Yörgüç Paşa Türbesi'ndeki sandukalarda da (Yörgüç Paşa sandukasının şahide dış yüzünde Hakka Suresi'nin 28.-29. ayeti) olduğu Kuran'da geçen ayetler ile dua ve veciz sözlerden ibarettir. Yörgüç Paşa Cami'de olduğu gibi türbede de dikkati çeken unsurlardan biri renkli taş ve devşirme malzemeler ve kalem işi kullanımıdır. Türbede kuzey kemer karnında kullanılan renkli boyanmış taş kullanımının Selçuklu ve Beylikler dönemleri ile Amasya'da Bayezid Paşa, Mehmed Paşa camilerinde ve Merzifon Çelebi Mehmed Paşa Medresesi ile Gümüşhacı Köyü Haliliye Medresesi'ndeki örnekler de göz önünde bulundurularak; bu yapılarda çalışan Kahire veya Şam kökenli ustalardan kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Merzifon Çelebi Mehmed Medresesi ve Bayezid Paşa Cami'nde çalışan ustaların (Ebu bekr bin Muhammed bin Musaymış el Dimiş ki) olduğu unutulmamalıdır. Memlükler'den Melek Eşref Şaban ile Melik Zahir Berkuk'un arasındaki iç karışıklıklar sırasında bazı Şam'lıustaların Amasya'ya gelerek Osmanlı'ya iltica talebinde bulundukları bilinmektedir (İnan 1982: 84-94). Benzer şekilde Şemseddin Ahmed eş Şami isimli ustanın 1443-1444 yılları arasında Amasya'da Şamlar Mahallesi'nde cami, çeşme ve mektep yaptırmış olması da kentte Suriye'li sanatçıların bulunduğuna işaret etmektedir. Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi'nde de kilit taşları ve kemer karnında sarı-beyaz, kırmızı-beyaz renkli boya kullanımı; Mısır (Memlükler Dönemi (1250-1517) kültür çevresiyle olan ilişkiler sonucu; Amasya'da çalıştırılmış olabilecek Suriye ve Memlük kökenli sanatçılardan kaynaklandığı düşünülebilir. Devşirme malzemenin Yörgüç Paşa Cami ve az da olsa Yörgüç Paşa Türbesi'nde de kullanılmış olduğu görülmektedir. Bizans ve Roma dönemleri harabelerinden getirildiği anlaşılan devşirme taşların türbede kullanılması cami ve türbenin yapıldığı dönemde çevrede yeterli taş veya mermer ocaklarının olmaması, -var ise- ocakların işletilememesi, zaman ve maliyet açısından uygun olması ile açıklanabilir. Devşirme (Bkz. Şekil 4,5).Yörgüç Paşa Cami, şadırvan ve türbe kubbelerinde yer alan 17. yüzyıl kalem işi bezeme örneklerinin 1974-1975 yıllarındaki onarımlarda kullanıldığı ve günümüzde bakımsız olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 11, Bkz. Fotoğraf 9d, 12a,b,c,d ve 30). Yörgüç Paşa Türbesi, Erken Osmanlı mimarisinde zaviyeli camiye bağlı türbeler içerisinde açık türbe özelliğine sahip olması bakımından önemli bir örnektir. Amasya'da bu tip türbenin bir örneği de, Yörgüç Paşa ailesinden Mehmed Paşa'nın yaptırtmış olduğu zaviyeli camisinin kuzeydoğusunda yer alan ve Hızır Hayreddin Paşa Türbesi olarak da bilinen yapıdır. Hızır Hayreddin Paşa ile Yörgüç Paşa'nın kardeş olduğu dikkate alınarak bu kişilerin mezar sandukalarının benzer inşa edilmiş olan türbelerde yer alması da önemli bir husustur. Yörgüç Paşa'nın ve oğlu Yunus Bey ile kızları Hundi ve Sitti Hatun'un mezar sandukalarından tespit edilen ölüm tarihlerinden hareketle, bu kısmın cami yapıldıktan (834H/1430M) sonra türbeye çevrildiği anlaşılmaktadır. Paşa'nın 1442, oğlu Yunus Bey'in 1440 ve kızı Hundi Hatun'un 1442 yıllarını gösteren ölüm tarihleri ve 1422 yılında ölen kızı Sitti Hatun'un o tarihte cami inşa edilmediği için Sultan Mesut Türbesi'ne defnedilmesi de dikkate alınarak bu alanın Yunus Bey'in ölümüyle (1440) birlikte türbeye çevrilmiş olabileceği söylenebilir. Türbenin cami ile birlikte yapılarak, hazır bekletilmesi olasılığı üzerinde de durulmuşsa da, bu olasılık geçerlilik kazanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akyurt, Y. (1947). Amasya Şehri, Ankara: *Türk Âsâr-ı Atıkası Binalarına Ait Tarihi Mecmua*, Sayı: 8, s.33-37, Türk Tarih Kurumu.
- Anonim (1948). Amasya, *İnönü Ansiklopedisi*, Sayı:1, s. 242-251, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Anonim (1967). Amasya İl Yıllığı, Ticaret Matbaası, İzmir
- Anonim (1981), Amasya, *Yurt Ansiklopedisi*, Sayı: 1, s. 407-507, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Anonim (1997). *Kuran-ı Kerim'in Açıklamalı Meali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Anonim (2000). *Örneklerle Türkçe Sözlük*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aşıkpaşaoğlu (1992). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi* (Haz: Nihal Adsız), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aydoğdu, G. (1997). Amasya Mezar Taşları, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayverdi, E. H. (1989a). *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Ayverdi, E. H. (1989b). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (1451-1481)*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Cinlioğlu, H. T. (1941). *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat: Tokat Matbaası Yayınları.
- Çam, Nusret (1988). *Adana Ulu Camii*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demiral, A. (1954). *Resimli Amasya Salnamesi*, Ankara: Güney Matbaacılık Yayınları.
- Develioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dikmen Ç. B. ve Toruk F. Arşivi.
- Dündar, A. (1999). *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eldem, H. E. (1911). Yörgüç Paşa ve Evladına Ait Birkaç Kitabe. *Tarihi Osmanlı Encümeni Mecmuası*. Sayı: 9, s. 530-541.
- Emir, S. (1994). *Osmanlı Mimarlığında Çok İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler*. İzmir: Akademi Kitabevi Yayınları.
- Eyice, S. (1962). İlk Osmanlı Devrinin Dini-İhtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler, *İktisat Fakültesi Mecmuası*. Sayı: 23/1, s.3-80.
- Eyice, S. (1969). Çorum'un Mecitözü'nde Aşık Paşa oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi. *Türkiyat Mecmuası*. Sayı: 15, s. 211-246.
- Gökbilgin, T. (1952). *15.-16. Asırda Edirne ve Paşa Livas*. İstanbul: Üçler Basımevi, s. 344.
- Gökbilgin, T. (1960). Mihaloğulları. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 285-292, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gökbilgin, T. (1979). Tokat, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 12, s. 400-412, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gün, R. (1993). Amasya Çevresindeki Mimari Eserlerde Yazı Kullanımı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. 19. Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Gürbüz, A. (1993). Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde 16. Yüzyılda Amasya Sancağı *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 240, Ankara
- Hammer, J. (1991). *Osmanlı Tarihi 1*, (Çev: Abdülkadir Karahan), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hoca Sadettin Efendi, (1999). *Tacüt Tevarih*, (Hazırlayan: İ. Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 157-177.

- Hüseyin, H. (1911). *Amasya Tarihi 1*, İstanbul: Necm-i Hikmet Matbaası.
- Hüseyin, H. (1927). *Amasya Tarihi 3*, İstanbul: Necm-i İstiklal Matbaası.
- Hüseyin, H. (1986). *Amasya Tarihi 1*, (Sadeleştiren: A. Yılmaz, M Akkuş) Ankara.
- İnal, G. (1982). Orta Çağlarda Anadolu'da Çalışan Suriyeli ve Mezopotamyalı Sanatçılar, *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul: Sayı XI, s. 84-94.
- Kappert, P. (1976). *Die Osmanischen Prenzen und Ihre Residenz Amasya Im 15. und 16. Jahrhundert*. İstanbul: Netherland Historic Archaeologist Institute.
- Karagülle, B. (Yayın tarihi yok). *Tokat Müzesi Tarihi Yapılar ve Eski Eserler Defteri* (Kitabeler, Notlar ve Plan Krokileri), Tokat.
- Karamağaralı, B. (1976). Anadolu'da XII-XVI Asırdaki Tarikat ve Tekke Sanatı Hakkında. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21, s. 247-276, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Karamağaralı, H. (1982). Sahip Ata Camii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme, *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, Sayı:3, s. 49-76, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Neşri, M. (1995). *Kitab-ı Cihan-numa* (Hazırlayan: F. Reşat Onat, M. A. Köymen), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Numan, İ. (1982). Anadolu'nun Fethinden İstanbul'un Fethine Kadar Türk Tekke ve Zaviye Mimarisi Hakkında Araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Oral, Z. (1962). Yeni Bulunan Kitabeler, *Belleten* Sayı: XXVI, s. 147-150, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önge, Y. (1984). Konya Sahip Ata Hankahı. *Suut Kenal Yetkin'e Armağan Kitabı*, s. 281-292, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Pakalın, Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1-4, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Solakzade, M. Ç. (1989). Solakzade Tarihi, (Hazırlayan: Vahid Çabuk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicil-i Osmani*, 5, (Hazırlayan: Nuri Akbayar), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şimşirgil, A. (1995). Rum Beylerbeyi Yörgüç Paşa'nın Hayatı ve Vakıf Eserleri, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Toksoy, C. (1999). Yörgüç Paşa, İstanbul: *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Sayı: 2, s. 677.
- Toruk, F. (2002). Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toruk, F. (2005). Bani Yörgüç Paşa ve İmar Faaliyetleri, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XXIX, s.107-133, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Toruk, F. (2006). Yörgüç Paşa Vakfiyesi, *Bilge Dergisi*, Sayı:48, s.16-26, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Tüfekçioğlu, A. (1997). Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazının Kullanımı, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Urak, G. (1994). Amasya Türk Devri Şehir Dokusu, Yapılarının Analizi ve Değerlendirilmesi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1927). Tokat ve Amasya Vilayetlerindeki Kitabeler, İstanbul: Milli Matbaa.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1968). Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, *Belleten* XXXII, s. 191-245, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

- Witteck, P. (1947). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* (Çeviren: Fahriye Akın), İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi.
- Yaman, B. (2002). Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi (Tercümeler)
- Yediyıldız, B. (1993). Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa Vakfının Mahiyeti, *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, s. 1625-1633, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, A. (1990). Samsun Kazasının İdari İktisadi ve Sosyal Durumu (1485-1520), *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yörgüç Paşa Vakfıyesi, Defter No. 747, Sıra No: 245, Çeviri Defter No: 2132, Sıra No: 245.
- Yörgüç Paşa Kardeşi Hacı Hayrettin Hızır Paşa Vakfıyesi, Mücedded Anadolu: Defter No: 609, Sıra No: 272, Çeviri Defter No: 609, Sıra No: 272.
- Yörgüç Paşa Oğlu Mustafa Bey Vakfıyesi, Defter No: 747, Sıra No: 246, Çeviri Defter No: 747, Sıra No: 247.
- Yurdakul, E. (1969). Tokat Vilayetinin Gümüştop (Dazya) Köyündeki XIV Yüzyıla Ait Eserler, *Vakıflar Dergisi*, Sayı. 7, s.243-247, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yüksel, İ. A. (1983). Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devri, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- URL 1 *Yörgüç Paşa ve Yörgüç Paşa Cami*, TDV İslam Ansiklopedisi, Müellif: Fahmeddin Başar, s. 566-567 <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/43/C43014127.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.2019)
- URL 2 <http://www.amasya.bel.tr/icerik/459/1889/yorguc-pasa-camii.aspx> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)
- URL 3 <http://www.amasyakulturturizm.gov.tr/TR-59529/yorguc-pasa-camii.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)
- URL 4 http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/yorguc-pasa-cam__ (Erişim Tarihi: 02.03.2019)
- URL 5 www.googleearth.com.tr (Erişim Tarihi: 12.02.2019)